

UDK 808.65: 92 Škrabec

Jože Toporišič

Filozofska fakulteta, Ljubljana

ŽIVLJENJE IN JEZIKOSLOVNO DELO O. STANISLAVA ŠKRABCA

Pater Stanislav Škrabec (1844—1918) je največji jezikoslovec slovenist 19. stol., oče tistega jezikoslovja pri Slovencih, ki bi bilo pri kontinuiranem nadaljnjem razvoju slovenskega jezikoslovja že zdavnaj uveljavilo načela strukturalnega obravnavanja jezikovnih pojavov. Š. je utemeljitelj slovenskega (moderne) knjižnega pravorečja z naglasom; realistično je določil tedanjo oblikoslovno, sintaktično in slovarsko normo knjižnega jezika; afirmiral je znanstveno jezikoslovje nasproti jezikoslovnemu ljubiteljstvu.

In the field of Slovene studies Father Stanislav Škrabec (1844—1918) is the greatest linguist in the 19th century; he is the originator of that kind of language study which — had the subsequent development of the Slovene linguistic science been continuous — would have long since established the principles of the structural treatment of linguistic phenomena. S. Škrabec is the founder of the Slovene (modern) literary orthoepy and stress; he realistically laid down the morphological, syntactic and lexicographic norm of the literary language of his time; and he is a champion of the scientific study of the language as distinct from philological amateurism.

I

Letos mineva 100 let, kar je o. Stanislav Škrabec s svojim epohalnim spisom *O glasu in naglasu našega jezika v izreki in pisavi* uvedel obdobje slovenskega jezikoslovja, ki ga v polni meri zna ceniti šele sodobni jezikoslovni strukturalizem: Škrabec je namreč nekak njegov predhodnik. (Pred dvema letoma pa je bilo 50 let od njegove smrti.)

Rezultati njegovega velikega dela so — zlasti po njegovi smrti 1918 — v slovenskem jezikoslovju premalo prisotni med drugim tudi zato, ker je Škrabčevo razpravljanje tematično slabo pregledno, v bistvu površno pa je tudi vse doslejšnje pisanje o njem. Pričujoča razprava najprej zbira in ureja važne podatke iz Škrabčevega življenja, nato pa po kratkem pregledu naslovov Škrabčevih razprav prikazuje Š. jezikoslovno delo po tematičnih skupinah, kot so glasoslovje, oblikoslovje, naglas, pravopis, skladnja, stilistika; na koncu je govor o Š. raziskovanju Brižinskih spomenikov in o njegovih kritikah in polemikah.

(V pripombah pod črto, ki v glavnem kažejo, kje Š. obravnava posamezna vprašanja, rimska številka pomeni letnik *Cvetja z vertov sv.*

Frančiška, arabska številka številko letnika, črke b c d pa 2., 3. oz. 4. stran platnic. Kratica JS pomeni Jezikoslovne spise, ki so začeli izhajati 1916. l. (s 4. snopičem, 1919, pa jih je objavljala A. Breznik). Na te spise se pod črto sklicujem načeloma le pri razpravah, ki niso bile objavljene na platnicah Cvetja, ampak npr. v Izvestju novomeške gimnazije, v Soči, Kresu ali Jagićevevemu Arhivu.)

II

Oče Stanislav Škrabec se je rodil 7. I. 1844 v vasi Hrvača pri Ribnici; oče Anton, mati Marija, roj. Zobec. Krščen je bil za Antona, Stanislav je Škrabčevo redovniško ime.

Osnovno šolo je Škrabec obiskoval v Ribnici (verjetno v letih 1850 do 1855), gimnazijo pa od 1855 do 1865 v Ljubljani; tu je tudi maturiral. Na nagovor mlajšega sošolca, Angelika Hribarja, je 23. avg. 1865 vstopil v frančiškanski samostan v Ljubljani. Enoletni noviciat je prebil v samostanu frančiškanske hrvatsko-kranjske province na Trsatu (redovno obleko prejel 26. avg. 1865). Nato je 4 leta študiral bogoslovje: prvi 2 leti (1864/65 in 1865/66) v Gorici (živel je v samostanu na Kostanjevici), drugi dve (1866/67 in 1867/68) pa v Ljubljani. 30. avg. 1866 je napravil slovesne redovne obljube, 5. avg. 1867 pa je bil posvečen v mašnika.

Od jeseni 1868 je bil 2 šolski leti profesorski pripravnik (poučeval je grščino, nemščino in slovenščino) na frančiškanski gimnaziji v Novem mestu. S koncem šol. leta 1869/70 je bil kot učna moč brez stalne namestitve ob svojo službo (dotlej frančiškansko gimnazijo je prevzela država), in frančiškansko vodstvo ga je poslalo v Gradec študirat klasično in slovansko jezikoslovje (1870—1873). Že 1873 je bil nastavljen na redovniški dvorazredni gimnaziji v Gorici in tam poučeval slovenski, hrvatski, latinski in grški jezik. (L. 1867 je napravil v Gradcu državni profesorski izpit.) Na tem zavodu je ostal vse do jeseni l. 1915, zadnja leta že kot upokojenec. Nekaj časa je poučeval tudi bogoslovce na redovniški bogoslovnici in bil tudi ravnatelj domače gimnazije. 28. nov. 1915 se je zaradi topniškega obstreljevanja Gorice preselil k ljubljanskim frančiškanom. Tu je umrl 6. oktobra 1918;¹ pokopan je med redovnimi sobrati na ljubljanskih Žalah.

¹ Doslejšnje biografije (prim. zadaj bibliografijo o Škrabcu) si niso eotne glede dneva smrti. V mrliški knjigi frančiškanske župnije v Ljubljani (Tomus XIII, str. 15, št. 134) je kot čas smrti zapisano 6. 10. ob 9¹/₄ zv., pokopan 8. 10. ob 4. pop.

Kot nadarjenega učenca osnovne šole je sina Antona poslal v ljubljanske šole njegov podjetni oče (mati je bila preprosta kmečka žena). Anton se je že kot dijak zanimal za jezikoslovje; bral je npr. Miklošičevo Glasoslovje in se sam učil ruščine. V tem je po vsej verjetnosti vplival nanj njegov profesor slovenščine Josip Marn, posebno nemara s svojo razpravo *Slovnice slovenskega jezika* (ljubljsko gimnazijsko izvestje 1861. l.), v kateri so nekatere misli in metode dokazovanja, ki so pozneje značilne tudi za Škrabca. (Verjetno je, da je duhovni lik tega duhovnika jezikoslovca vplival tudi na Škrabčevo izbiro poklica.) Z jezikoslovjem se je ukvarjal tudi kot bogoslovec. Kot novic se je imel še posebno prilžnost seznaniti s hrvatskim jezikom, posebej z njegovim hudo zanimivim čakavskim narečjem. Kot profesorskega pripravnika ga je k tvornosti gotovo spodbujal zgled učiteljskega kolega na istem zavodu, redovnega sobrata, prof. o. Vladislava Hrovata. Res je že tedaj nastala njegova slovita razprava *O glasu in naglasu našega knjižnega jezika v izreki in pisavi* (Novomeško gimn. izvestje, 1870).² Kot študent klasične in slovanske filologije se je v nalogah in izpitih spet posebej odlikoval. — Objavljal vse do l. 1878 ni nič; vsaj po profesorskem izpitu 1876 pa gotovo ni več le študiral sodobno jezikoslovje (za svoj denar je naročal drage znanstvene knjige, npr. Jagićev *Archiv*, Miklošičeve spise, *Malý slovník naučný* itd.), temveč je tudi že pisal.³

L. 1878 je začel objavljati v goriški Soči⁴ v glavnem pravopisne pripombe, a so mu že poslano nehali objavljati in so zato nekatere stvari izšle šele 1886 v Cvetju (VI, 10 in sl.). Svoje spise je 1878 ponujal tudi Slovenski matici, pa mu na ponudbo sploh odgovorila ni. 1879 je spet ponujal za Matičin Letopis, a so ga odpravili z obljubo, da bo natisnjeno v Novicah; vendar se to ni zgodilo.⁵ Od 1880 je pisal na platnicah »Mesečnega lista za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška«, prav zaradi teh razprav po svetu zelo znanega »Cvetja z vertov sv. Frančiška«. Tu je do konca l. 1915 v 36 letih izšlo 32 letnikov (po 12 številka s po tremi jezikoslovnimi stranmi).

² Programm des kaiserl. königl. Gymnasiums zu Rudolfswerth (Novomesto), str. 3—42.

³ Življenjepisni podatki so v glavnem zajeti iz sestavkov, navedenih v bibliografiji na koncu te razprave.

⁴ *Pravopisne opazke*, VIII/1878, št. 45—52. Ponatis v *Jezikoslovnih spisih* (dalje JS) I (1916), 60—80.

⁵ V 8 b—d (beri: 5. letnik; 8. številka; 2., 3. in 4. stran platnic).

Drugje je med tem časom objavljala le izjemoma: v Kresu⁶ so mu sicer natisnili razpravo *Prešeren*, a je zaradi kritike Levstikovih pogledov na to vprašanje prišel pri listu v zamero in s tem ob možnost, da bi tu še objavljala.⁷ Podobno se mu je godilo tudi v Arhivu (Jagić mu nadaljevanja polemike⁸ z V. Oblakom ni tiskal⁹ iz obzirnosti do O. vseučiliške kariere). Nekaj malega je objavljala še v Danici,¹⁰ Voditelju v bogoslovnih vedah,¹¹ Času¹² in Učiteljskem Tovarišu.¹³ O tem, kakšne težave je imel z objavljanjem, o Cvetju in svojem delu je poročal večkrat.¹⁴

Cvetju je bil od ustanovitve l. 1880 pa do 4. štev. leta 1884 dejanski, nato pa tudi nominalni urednik do konca 32. letnika (zadnjič podpisan kot urednik v 5. štev. l. 1915). — Posebnih časti v življenju ni dosegel: nekaj časa je bil definator in kustos province in bil tudi v provincialnem predstojništvu. Ob koncu življenja je bil konsistorialni svetnik goriške nadškofije in ocenjevalec njenih knjig in spisov. 12. sept. 1920 so mu na rojstni hiši vzdali reliefno spominsko ploščo, delo F. Kralja; 1968 je bila odkrita spominska plošča na kostanjeviškem samostanu.

O. Stanislav Škrabec je zaslužen za slovensko kulturo predvsem kot jezikoslovec, vendar ne gre prezreti niti njegovega poljudnoznanstvenega (npr. *Častimo sv. Cirila in Metoda*;¹⁵ *Tisočletnica smerti svetega Metoda, velikega škofa slovenskega*,¹⁶ *Goriška nadškofija in cerkvena*

⁶ I/1881, 520—525.

⁷ Prim. samo še *Zali*, Kres III/1885, št. 8, 428—430.

⁸ Izšli del ima naslov *Über einige schwierigerere Fragen der slovenischen Laut- und Formenlehre*, XIV, str. 321—347; ponatisnjeno v JS I, 500—537.

⁹ Ta del je izšel šele v JS I, str. 537—606, pod naslovom *Erläuterungen und weitere Erwägungen*. Svojo domnevo, da mu Jagić ni več tiskal zaradi ozirov do Oblaka, je Š. pozneje preklical, čeprav so J. izgovori neprepričljivi in na različnih krajih različni (prim. npr. Cvetje /dalje Cv/ XXVIII 2 c, pod črto).

¹⁰ *Doksologija, kako bi se imela glasiti v naši slovenščini — in še kaj podobnega*; 2 (57) 1904, list 39—42.

¹¹ *Ave Maria — Zdrava Marija*, 7/1904, zv. 3, 335—342; *O pisavi imena Mojzes*, 18/1915, zv. 2, 160.

¹² *V sporazumljenje*, 1917, 279—289.

¹³ *Obiteljski večeri = stariški večeri = Elternabende*, 17/1907, št. 4, str. 48.

¹⁴ V 8—9, 11; XV 11 b—c; XVI 2 c; XX 5 b; XXVI 7 b, c; XXVIII 2 b; XXX 12 d; XIX 5 b.

¹⁵ III 195—197, 225—230.

¹⁶ VI/1885 1—4.

okrajina Ilirskega kraljestva;¹⁷ *Spoznajmo se*,^{17a} *Povesti iz življenja svetega Frančiška*¹⁸) in nabožnega pisanja v Cvetju,¹⁹ s katerima je dokazal lepo oblikovalno moč, v vsem svojem pisanju pa izrazito jezikovno silo in dognanost.

III

Širšo tematiko je sistematično obdelal le v glasoslovju: prim. njegovi razpravi *O glasu in naglasu*...²⁰ in *Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo. I. del. Glasoslovje*.²¹ Tu je svojo prvo razpravo razširil nekako tako, da je zajela vsa vprašanja slovenskega pravopisa (18,2 strani), glasoslovja (25 strani), naglasa (30,4 strani), in sicer hkrati s pravorečnimi določitvami in zgodovinskimi osvetlitvami. Tretjič je to tematiko podajal v omejenem obsegu v nekako neprimerno naslovljenem razpravljanju *Naša fonetika v prozi in poeziji*.²² V razpravi *Cusani, Christianus moribundus*²³ je podal klasičen vzorec slovnične obdelave zgodovinskega besedila: obdelal je glasoslovje in oblikoslovje. Nedokončana je ostala podobna njegova razprava o slovenskem oblikoslovju s posebnim ozirom na naglasne tipe, objavljena pod naslovom *Valjavec »Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku« in prihodnja slovenska slovnica*.²⁴ Z obširnejšo enotno tematiko ima Škrabec še dve veliki razpravi: *Načert berzopisne abecede za slovenske in druge glavne evropske jezike*²⁵ in *Eulalia*,²⁶ razprava o Škrabčevem umetnem jeziku.

Vse drugo so ali razprave in članki o specialnih, ostro začrtanih posameznih pojavih iz glasoslovja, oblikoslovja, skladnje in pravopisa ali pa nekake zbirne obravnave po več takih pojavih; zadnje posebno običajno v člankih, ki po naslovu kažejo na recenzije ali pa so sploh še kako drugače malo primerno naslovljene.

¹⁷ VI/1885, cit. po Carniola 9/1919, 250.

^{17a} VI/1885, 225—228, 257—260, 289—295.

¹⁸ VI/1885.

¹⁹ Prim. Carniola 9/1919, 221—251.

²⁰ Gl. op. 2. ^{XII}

²¹ V letnikih ^{XIII} (1895) 1—XIV (1895) 5.

²² XXX 1—8, 11; XXXI 8—12; XXXII 2—5.

²³ IX 1889 1—12.

²⁴ XIV 1895 7—10, 12; XV 1896 1.

²⁵ XXIV 1907 9—12; z dodatki XXV 1908 1—4, 6; prim. tudi XXIV 4.

²⁶ XXV 1908 8—9, 11—12; z nedokončanimi dodatki: XXVI 1909 1—7 in XXVII 1910 5. Prim. tudi XXV 4, 5, 7.

Primeri za vrsto tematično omejenih razprav so npr.: *O naglaševanju velebnega naklona v naši slovenščini*;²⁷ *O besedah z dvema poudarjenima zlogoma*;²⁸ *Nekoliko o hijatu v naši poeziji*;²⁹ *O naglasnih in drugih diakritičnih znamenjih v znanstveni pisavi naše slovenščine*;³⁰ *Obedan*;³¹ *Nekoliko o soojilnih zaimkih*.³² Posebno temeljito je njegovo razpravljanje o časih v slovenščini (zlasti o prihodnjiku in sedanjiku): *Bom! Odperto pismo gospodu . . . u . . . u v . . . h*;³³ *Pobomkajmo se malo še enkrat*;³⁴ *Futurum exactum, aoristus gnomicus, alia*;³⁵ *Odgovor gosp. M. M. Hostniku v Moskvi*;³⁶ *Odgovor na »odgovor na »odgovor«*;³⁷ kar se s 16. letnikom nadaljuje pod naslovom *Boj z učeno senco*.³⁸ O efektivnem sedanjiku je pisal v razpravi *Praesens effectivum*.³⁹

Na prehodu k tematično nevezanim razpravam so naslednje: *Über einige schwierigerere Fragen der slowenischen Laut- und Formlehre*;⁴⁰ *Erläuterungen und weitere Erwägungen*;⁴¹ *K naši dialektologiji*⁴² ter razprave, ki obravnavajo v glavnem izgovor črke *l*: *Slovenski pravopis. Sestavil Fr. Levčec*;⁴³ *A. Janežičeva Slovenska Slovnica*;⁴⁴ *O učenju naše knjižne slovenščine v začetnih in višjih učiliščih*;⁴⁵ *Zaščitnikom Levčevega pravopisa v predarek*.⁴⁶ O pravorečnih problemih (npr. glasu *v* in sploh nezložnih predlogih) govori v razpravi *O pouku slovenskega jezika*.⁴⁷

Tematično nepovedni so naslovi⁴⁸ in podnaslovi sicer zanimivih in važnih razpravljanj o jezikoslovnih zadevah, kot npr.: *Popravki in do-*

²⁷ I 1880, 5—4. — ²⁸ I 1880, 5—6. — ²⁹ I 1880 7—8. — ³⁰ I 1880 9—12.

³¹ II 1881 5—4. — ³² II 1881 8—12. — ³³ XI 1892 1—5. — ³⁴ XV 1896 2. —

³⁵ XV 1896 4—5. ³⁶ XV 1896 6—9. — ³⁷ XV 1897 11—12.

³⁸ XVI 1897—1898 1—12; XVII 1898 2—5.

³⁹ XXIII 1906 7; XXVII 1910 10—12; XXVIII 1911 1, 5, 7, 9—12; XXIX 1912 1, 5—7.

⁴⁰ Gl. točko 8; vsega 58 str. v JS.

⁴¹ Gl. točko 9; vsega 69 str. v JS.

⁴² XXIX 1912 9—12.

⁴³ XVII 1898 6; 1899 7—12; XVIII 1900 1—7.

⁴⁴ XVIII 1900—1901 8—12; XIX 1901 1, 5—6, 8—10.

⁴⁵ XX 1902 8—12; XXI 1904 1—12; XXII 1905 1—6, 8.

⁴⁶ XIX 1901 2.

⁴⁷ XX 1902 1—4.

⁴⁸ Tako ima npr. vse razpravljanje prvih 4 letnikov Cv glavni naslov *Opazke*. V I. letniku s podnaslovom *literarne, jezikoslovne in druge*. V njih se je zvrstilo 10 razprav(ic): 1. *O naslovu našega lista* (2 b); 2. *Zakaj »sonce«, ne »solnce«?* (2 b—c); 3. *Kako je kaj s tistim »mej« namesti »med«?* (2 c); 4. *O naglaševanju velebnega naklona v naši slovenščini* (5—4); 5. *O pesmih sv. Frančiška Asiškega* (5 b—c); 6. *O besedah z dvema poudarjenima zlogoma*

stavki;⁴⁹ *Gosp. Dr. Č. v C.*;⁵⁰ *Slovníski pomenki*;⁵¹ *Jezikoslovni pomenki*;⁵² *Jezikoslovne drobtinice*;⁵³ *Zimske mušice*;⁵⁴ *Napake v izreki in*

(5 c—d, 6); 7. *Od kod izvira »Cvetjiče sv. Frančiška« (Fioretti di S. Francesco)?* (7 b—c); 8. *Nekoliko o hijatu v naši poeziji* (7 c—d, 8); 9. *Oriflamme* (9 b); 10. *O naglasnih in drugih diakritičnih znamenjih v znanstveni pisavi naše slovenščine* (9 b—d, 10—12).

V II. letniku je pod skupnim naslovom *O pazke II* posamezne stvari podnaslavljal tako: 1. *Jambi in troheji v naši poeziji* (1—2); 2. *Grajanski* (2 d); 3. *Obedan* (3—4); 4. *Gdo, kado, kateri* (5); 5. *Inviolata* (6 b); 6. *Kakar* (6 c—7); 7. *Nekoliko o svojilnih zaimkih* (8—12).

V III. letniku je pod naslovom *O pazke III* podajal naslednje enote: 1. *Jerdrut* (1 b—c); 2. *»Popravki in dostavki«* pa se vlečejo do konca tega letnika in se nadaljujejo v št. 2 in 5 naslednjega.

V IV. letniku je poleg že omenjenega najprej *Poskušnja pisave z naglasnimi in drugimi diakritičnimi znamenji po nasoetu v poslednjem zvezku lanskega letnika* (1); *Drugo pismo o novi znanstveni pisavi za našo slovenščino* (4—5); *Nove knjige* (6); *Odgovor na pismo v 4. in 5. zvezku* (7—12).

⁴⁹ III 1892 2—12, IV 1893 2—5. V njih obravnava svojilne zaimke, predponi *v* in *u*, besedo *sonce* in sploh zložni *l* ter *r* (v zvezi s tem govori o splošnih pravopisnih načelih v slovenskem jeziku), o besedah *prešušstvo*, *tjulenj*, *jablan*, o *l* in *u*, o slovenskih *o*-jih, o namenu svojega pisanja na platnicah *Cv* in o znanstveni pisavi slovenščine.

⁵⁰ V 1884 1—4, 6—9, 11—12. Tu je razpravljajal npr. o vprašanju liturgičnega jezika v katoliški cerkvi, o svojem predlogu znanstvene pisave in slovenskem pravorečju; o slovenščini v krogu drugih slovanskih jezikov; o jezikoslovju pri Slovencih in o svojih poskusih objavljanja v slovenskem periodičnem in Matičinem tisku; o nekaterih svojih jezikovnih posebnostih.

⁵¹ VI 1886 8, 10—11 VII 2 b—c. Podnaslovi: *Nekoliko o naših dveh dolgih naglasih* (8); *O nekaterih ozirnih zaimkih* (10); *»Kir« in »keri« in še kaj* (11); *Prinesek k nauku o časih v naši slovenščini* (VII 2).

⁵² VII 1887 4—5; XI 1892 8—12. V VII. letniku je obravnaval besede *državljan* in *državljanski*, pisavo *jata* in *dr.*, nato pa še: *Nekaj o končnicah naše »sestavljene sklanje«*. V XI. letniku je pisal o besedah *žegnana-blažena-blagoslovljena-blagovita*, potem pa med drugim zlasti o besedah *Trst* in *tržaški* (tudi o *Forum Julii*).

⁵³ VII 1887 7—11. V njih se je najprej vrnil k problemu slov. *obedan* (7 b—d), k besedi *prešuštopati* in k sestavljeni sklanji. Naslednjemu nadaljevanju je že dodal podnaslove: *»Kaj«, »ka«, »kə« in »kajti«* (8—9); *Se enkrat »kaj«* (10—11).

⁵⁴ VIII 1889 7—12. Tu je razpravljajal o izgovoru črke *e* v besedah *svetnik* in *svet* (consilium) (7 c), o pisavi *prešeren* (7 c—d), o *Jerneju* (8 c—d), o *kakar*, *kamar* in podobnem (9 b—d), o pisavi tipa *težko* (9 d), o *pouku* oz. *pođuku* (10 b—c), o *pri jeleni* (10 c—d), o predponah *u* in *v* (11), o načelu *»Govorimo pravilno kakti na pismo«* (12) v zvezi z izgovorom črke *l*.

naglaševanju naše knjižne slovenščine,⁵⁵ v kateri se skriva monografija o polglasniku in jatu: *O pouku slovenskega jezika*;⁵⁶ *O učenju naše knjižne slovenščine v začetnih in višjih učiliščih*;⁵⁷ *Naša fonetika v prozi in poeziji*;⁵⁸ *Junaštvo in zvestoba*.⁵⁹

Tak je splošen pogled na tematiko Škrabčevih jezikoslovnih razprav in člankov. Ves čas je pisal tudi jezikoslovne in jezikovne kritike. Kaj je Škrabec v resnici storil za slovensko jezikoslovje, pa nam lahko pove le podrobnejši razbor posameznih jezikoslovnih panog.

⁵⁵ X 1890 1—2; X 1891 3—12; XI 1892 5, 7. Tu obravnava zlasti maličenjje besed zaradi hitrega govora (1 b); izgovor dolgih samoglasnikov namesto kratkih (1 b—c); polglasnik (1 c—d), posebej v besedah *kovčeg* (1 c—d), *meseč*, *zajec*, *pajek*, *Stomšek* (2 b—c); *e* v *kiselo*, *prijatelj*, *kamen*, *znamenje* (2 cd), *kolek* (3 b—c); ohranitev starega polglasnika med dvema drugima zlogoma besede (3 c—d). Nato podaja kar seznam besed s polglasnikom (4 b — 7 b) in premeno polglasnika z *a* (8 — 9 c). Sledi razpravljanje o jatu (9 c) (in sicer najprej v končnicah in obrazilih), nato pa lista besed z jatom v korenu (od *beda* X 1 c) do *okrepiti* (12 d), v 5. in 7. št. XI. letnika pa vse do *srebat*.

⁵⁶ XX 1902—1903 1—4. Tu razpravlja o ilirstvu in ljudski zvestobi slovenstvu (1), o raznih metodah pri pouku branja in v zvezi s tem zlasti o izgovoru slov. črke *v*, posebno tudi predloga (2) in predpone *v* oz. *u* (3) ter drugih predpon in predlogov: *z/s* (3 d, 4 b), *k* (4 c—d).

⁵⁷ XX 1903 8—12; XXI 1904 1—12; XXII 1905 1—6, 8. Obravnava predvsem izgovor črke *l*. Ob tem še: blagoglasje (XX 12 d; XXI 1 b), vpliv glasov *u* in *j* na predhodne samoglasnike (XXI 1 c—d), homogramne besede (XXI 3 b, 4), to, kdo ima odločilen vpliv na knjižno normo (XXI 5—6), vrednost digramov *lj* in *nj* (XXI 9—10), odnos *l* in *lj* (XXI 11—12, XXII 1); problem *bratec* — *bravec* (4 c—6, 8); o *l* v rod. mn. XXII 2, 3 b—c; o *tel* — *telj* XXII 3 d — 4 c.

⁵⁸ XXX 1913 1—8, 11; XXXI 1914 8—12, XXXII 1915 2 c—d, 3—5. Najprej govori o pomanjkljivostih pravopisov raznih evropskih jezikov glede na podajanje glasovja govorne besede (1—2), nato o razmerju narečij do knjižnega jezika (3 b). Nato obravnava narečno utemeljene napake v izgovoru knjižnega *a* (3 b — 4 c); polglasnik (4 c — 6 d); sploh kratke samoglasnike (7), izgovor črk *b d g z ž* (7 d); razmerje med *v*, *f* in *u* (8, 11). O problemu *v* piše še v XXXI 8, o polglasniku ob nekaterih predlogih pa 8 d do 10; o *j* in *v* (11). V XXXII še o predponah *v* in *u* ter še o redukciji glasov *i u ê*.

⁵⁹ XXXI, 1—4, 6 d, 7 b—c. Tu piše predvsem o tem, kako naj se v slovenski knjižni jezik prenašajo tuji glasovi (1), o pridevniških obrazilih *-ov* in *-in* (2), o rabi predlogov z in *od* ob deležnikih na *-n* in *-t* (2 d) ter o rabi nedoločnika v zvezah kot *sem slišal moža govoriti* (2 d, 3 b). Sledi razpravljanje o končnici za 3. os. mn. (3 b—d) in o del. na *-č* (4, 5 c, 6 d, 7 b—c).

IV

Kot v vsem Škrabčevem delu je tudi v glasoslovlju mogoče ločiti obravnave, ki se tičejo knjižnega jezika, in obravnave narečnih (sodobnih in zgodovinskih) posebnosti.

Pri knjižnem vokalizmu⁶⁰ je v nasprotju z dotlejšnjo Kopitarjevo normo skušal uveljaviti razlikovanje dvojnih ozkih *e*-jev in *o*-jev:⁶¹ eden, ki bi imel *i* oz. *u* za dvoglasniškim jedrom (tj. *e* iz jata, *o* iz etimološkega cirkumflektiranega *o* in iz zgodaj podaljšanega novoakutiranega *o* (mesta — bog, nóg)), drugi, ki bi imeli *i* in *u* pred dvoglasniškim jedrom (vsi drugi ozki *e*-ji in *o*-ji). Na ta način bi slovenski knjižni jezik razločeval 9 dolgih samoglasniških fonemov. To je bila kompromisna rešitev med vokalizmom slovenskega knjižnega jezika v 16. stoletju, dolenjskim ljudskim govorom in knjižnim jezikom 19. stol. (Trubar je v pisavi ločil *bog* (tj. *bug*) od *nosim*, večinoma pa ne tudi *nosim* od *gora* — kar vse loči dolenjščina, knjižni jezik 19. stol. z gorenjščino pa ne loči *bog* in *nosim*.) S tem seveda ni mogel prodreti.

Dosledno je Š. zahteval ločitev v kvaliteti naglašanih proti nenaglašanim *i*, *u* in jat, ter jih označeval pisno s krativcem; v primerih, ko so se kratki samoglasniki v živi govorici reducirali, pa je označeval kvaliteto tudi pri nenaglašanih *o* in *e* (*ò* gre vzporedno z naglašanim *ô*). Za pravice polglasnika se je potegoval v okviru njegove razširjenosti v 16. stoletju, ne pa sodobnega stanja: prim. *lħkko*, *kæteri*, *vendər*, *kakər*, *izəšlo* ipd.

Samoglasniški sistem slov. knjižnega jezika bi torej po Škrabcu imel naslednja samoglasniška sestava.⁶²

Dolgi: <i>i</i>	<i>u</i>	Kratki: <i>i/i</i>	<i>u/ù</i>
<i>ē</i>	<i>ō</i>	<i>è</i>	<i>ò</i>
<i>e</i>	<i>o</i>	<i>è</i>	<i>ò</i>
<i>e</i>	<i>o</i>	<i>e</i>	<i>o</i>
<i>a</i>	Dvoglasnika: <i>ər</i> in <i>ou</i> .	<i>a</i>	

⁶⁰ Prim. zlasti razpravo *O glasu in naglasu ...*, članke o znanstveni pisavi za slovenščino in posebej v razpravi *Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo* (XII 2 c—d, 8 b, 10 b — 12 c); prim. še v poglavjih o naglasu (XIII 5 b — 12 d; XIV 1 b in 3; XXX 7).

⁶¹ Prim. gradivo iz točke 60, kjer pa v razpravi še ne loči dvojnih ozkih *e* in *o*; za čisto knjižne besede pa je zagovarjal še nevtralni *e*, tj. tak, ki se ne bi nagibal ne k *ie* ne k *ei*, kakor se sicer navadna slovenska ozka *e* v Škrabčevi interpretaciji (npr. XII 2 c).

⁶² XII 2 c—d; IV 1, 5. Prim. še literaturo o naglasu in pravopisu (štev. 245, 261).

Tak vokalizem je sicer bilo v precejšnji meri mogoče uveljaviti v slovarju (Pleteršnik) in je bil koristen za razumevanje narečnih pojavov, nikoli pa niti približno v resnični govorni praksi.

Nepriumno dragocenejšje je Škrabčevo razpravljanje o slovenskem vokalizmu s stališča zgodovine slovenskega jezika in s stališča njegovih narečij. Tak, kot ga je prikazal Škrabec, je slovenski vokalizem res nekoč bil na velikih prostranstvih slovenskega jezikovnega območja (posebno na Kranjskem), nadaljnji razvoj pa je to stanje v glavnem ohranil (dolenjščina in deloma štajerščina) ali pa bistveno poenostavil (gorenjščina), drugod, posebno na Koroškem in Primorskem, pa je cel razvoj tudi bistveno drugačen. Marsikaj od tega nam je pojasnil in spravil v medsebojno zvezo prav Škrabec. Naj omenim najvažnejše.

Pri samoglasnikih je ugotovil, da so prvotni *i*, *u* in *jat* (npr. na Dolenjskem, kjer se dolgi *jat* diftongira v *ei*) podložni redukciji do stopnje polglasnika, nakar dele usodo *le-tega* (tj. tudi *izginejo*).⁶³ Sploh je prikazal glavne obrise v zgodovinskem poteku slovenske vokalne redukcije⁶⁴ ter njen odsev v glavnih tipih slovenskih narečij. Poleg sistemske redukcije omenjenih glasov (pa še prehoda *o-ja* v *a*⁶⁵ in *a-ja* v *o*⁶⁶) je opozarjal na posamezne primere redukcije ali preglasa ter vokalno-harmoničnih prilagoditev tudi glasov *a*, *o* in *e*.

Med take primere gre tudi posebno zgodnja redukcija končnega *-i* v nedoločniku, kar je imelo za posledico nastanek kratkega nedoločnika kakor še v večji meri v nekaterih drugih slovanskih jezikih.⁶⁷ Posebej je treba omeniti redukcije primarnih refleksov nosnikov v *a*-sklanjatvi.⁶⁸ V zvezi s tem je treba opozoriti tudi na Škrabčevo ugotovitev, da je redukcija refleksa nosnega *o* — prav tako na Primorskem — povzročila nastanek nove intonacije (on to imenuje *zatezanje*).⁶⁹ Pri obravnavanju reduciranih ali/in kako drugače izgubljenih/spremenje-

⁶³ JS I, 32: *i* in *u* (kolikor ne stojita v začetku besede, npr. *in*, *igra*; v prvem delu zloženke, npr. *velikonočen*, *rudokop*; pred *a*, npr. *pisanje*, *puščava*) prehajata v polglasnik. — *Jat* (JS I 46), kolikor se sproti ne nareja po naglašeni morfemih iste besedne družine, npr. *peščen* po *pések*. Prim. še IV 12; XXX 6 c — 7 b.

⁶⁴ V glavnem na istih mestih, ki smo jih omenjali v točki 63; prim. npr. Cv IX 7 c; X 5 b; XII 5 b—c.

⁶⁵ Cv IX 9 b sl.

⁶⁶ Npr. IX 8 d; XXVI 11 c; XXX 3 c.

⁶⁷ IV 8 c sl.

⁶⁸ Prim. XX 5 b.

⁶⁹ XX 5 b.

nih samogl.⁷⁰ obravnava na raznih mestih *nəcoj* < *nocoj*, *sbota* < *so-bota*, *pondeljek* < *ponedeljek*, *šənica* < *pšenica*, *məsti* < *masti*, *gəspod* < *gospod*, *prəti* < *proti*, *napək* < *napak*, *vinə/vin* < *vinō*, *bəlj* < *bolj*, *blje* < *bolje*, *žrjav* < *žerjav*, *dlje* in *dəlj* < *dalje*, *verjet* < *verojeti*, *kamənje* < *kamenje*, *postlja* < *postelja*, *prijatu* nam. *prijatelj*. Posebej je opozarjal na reduktivno in preglasno moč zvočnikov *m*, *v* in *r*.

Pri preglasih in analogijah ter podobnem⁷¹ navaja *jest* iz *jaz*, *zağovarje* < *zağovarja*, *tje* < *tja*, *vreteno* < *vraleno*, *rez-* < *raz-*, *mrez* < *mraz*, *prekleti* < *prokleti*, *predati* < *prodati*, *ne* < *na*, *ned* < *nad*, *valjati* < *valjāti*, *deleč* < *daleč*, *ki* (na Goriškem) < *kej* < *kaj*, *tuki* < *tukaj*, *mičken* < *mejčken* < *majčken*. — Z vokalno harmonijo si je razlagal: *koko* < *kako*, *toko* < *tako*, *svetomo* < *svetemu*, *momu* in *mumu* < *mimo*, *današnji* < *dənašnji*, *koker* < *kakor*, *šotor* < *šator*, *lohko* < *ləhko*, *rokovica* < *rokavica*.

Pri kontrakcijah je posebno važna njegova razlaga končnic *-ega*, *-emu* itd. iz *-ajego* itd. (*e* v teh primerih je *jat*).⁷² Za potrditev je navajal še *Dobrepolje* < *dobroje polje*, *vevoda* < *vojevoda*. Še drugačne so kontrakcije, npr. *postavati*, *njen* ipd.⁷³ — Pri substitucijah je imel v evidenci razmerje predslovenskega *-ona* in slovenskega *-yn* (*Albona* < *Labin*),⁷⁴ slov. *ž* v besedah tipa *žiher*, *žleht*,⁷⁵ ali *jat* za nemški *ie*.⁷⁶

Pri obravnavi posameznih samoglasnikov je opozoril na povezanost *ü*-ja iz *u* z glasovnimi zvezami *uj* v istih leksemih, kjer sta prednjejezična in ustična artikulacijska prvina *ü*-ja razdruženi.⁷⁷ Pri *jatu*⁷⁸ je večkrat opozarjal na monoftongizacijo zveze *ej* > *i* (npr. *Jerni* < *Jernej* ali *nejsem* > *nisem*), na refleks kratkega *jata* in *i* ter *e* približno na ozemljih, kjer dolgi *jat* reflektira kot *ie* : *ej*; na zamenjavo *jata* z etimološkim *e* v nekaterih besedah; na zgodnji izpad *jatovega* refleksa

⁷⁰ O tem piše na naslednjih mestih: III 11 b; VI 10 d; VIII 9 b; IX 4 d, 5 d — 6 d, 7 c, 8 b—d, 10 c; X 2 c—d, 3 b, 8 c; XII 11 d, 12 c; XX 3 b; XXX 5 b, 7 c. Večkrat je pisal o starem (Kreljevem) zaznamovanju reduciranih samoglasnikov.

⁷¹ Prim. IV d, 7 b; IX 8 b—d; XIII 5 c; XXXI 6 b.

⁷² VII 5 d; IX 8, 9 d; X 2 c; XIII 1 d in op. 4; XXX 4 b.

⁷³ Veliko tega obravnava zlasti v svojem *Cusaniju*, posebno IX 8. Prim. še: II 8 c—d; 10 b; VII 5 b—d; *Über einige ...* 505—520; *Erläuterungen ...* 537—566.

⁷⁴ V 6 d.

⁷⁵ XVII 2 b—d.

⁷⁶ XI 5 b; XII 10 d.

⁷⁷ II 12 c—d; XIX 1 c—d.

⁷⁸ Prim.: II 8 d; IV 7 d — 8 b; VIII 8 d; IX 7 c; X 9 c — 12 d; XI 5 b—d, 9 b—d; XII 10 d in op. 7, 11 b; XIII 2 b; XX 7 d; XXX 6 b—c.

(*djal* < *dejal*). — Posebno zanimivi so tudi njegovi podatki o *ei* za jat in *ou* za *ô* tudi na Gorenjskem,⁷⁹ ne le na Dolenjskem, Notranjskem, Vipavskem, Štajerskem in v Prekmurju.⁸⁰

Pri polglasniku⁸¹ je obravnaval primere *dones* < *dənəs*, *somənj* < *səmən̩j*, *lohko* < *ləhko*, *poper* < *pəper*, *vun* < *vən*, *moščevati* < *məšče-vati*, *cerkov* < *cerkəv*; razpravljal je o polglasnikovem *a*-jevskem refleksu v odprtem zadnjem zlogu⁸² (*ta* za m. spol, *žená* kot rodil. mno.), posebno pa o njegovi distribuciji v zvezi s predlogi *od*, *s* in predpono *vz* (bojeval pa se je proti polglasniku ob predlogih *k* in *v*).⁸³ Posebno pomembna je njegova lista besed s polglasnikom⁸⁴ (in enaka lista z jatom) v korenu ali osnovi (prim. tudi *a* iz *e*)⁸⁵ in prehod *əu* v *u* ali *o* v *ou*.⁸⁶

Pri nosnikih je opozarjal, da je ponekod na Goriškem nekdanji nosni *e* še nekako rahlo nosen glas.⁸⁷ Tudi tu je obdelal primere, ko se namesto prvotnega nosnika govori etimološki *e*⁸⁸ ali pa tudi polglasnik (*mesec*, *zajec*).⁸⁹ Pri nosnem *o* je opazil, da po redukciji vpliva na čezmerno zatezanje predhodnega zloga,⁹⁰ in sekundarno nazalizacijo na Goriškem.⁹¹

Tudi pri širokih *e* in *o* je navedel precej obširno listo besed s tema glasovoma,⁹² pri *a* pa je opozoril na prehod v *o*.⁹³

Posebna Škrabčeva ljubezen so bili dvoglasniki.⁹⁴ Omenjeno je že bilo, da je v knjižnem jeziku imel za dvoglasnika zvezi *ər* in *ou* v primerih kot npr. *vrt* in *poln*, sicer pa sploh zveze samoglasnika + *u* ali *i*. V narečjih je o diftongizaciji obširno govoril v zvezi z *e*-jevskimi in *o*-jevskimi samoglasniki. Dobro je poznal obe tipični zaporedji dvoglasniških prvin po odprtosti stopnji⁹⁵ (tipa *ie/uo* in *ei/ou*).⁹⁶ Ohranjal je jezikoslovni zavesti Kopitarjevo opozarjanje na razvoj dvoglasnika *ou* v *u*.⁹⁷

⁷⁹ XVIII 11 d, 12 b.

⁸⁰ XII 8 c; XVIII 11 d.

⁸¹ II 5 b; IV 7 c; IX 5 b—d, 4 c—d, 8 b; X 1 — 9 c; XXX 4—6.

⁸² IX 11 d; X 8 b — 9 b.

⁸³ I 11 d; X 3 d, 6 b—d; XX 2 d, 3 c—d, 4.

⁸⁴ X 4 — 7 c. — ⁸⁵ X 2 b—c.

⁸⁶ IV 10 d; XXIII 1 c.

⁸⁷ XII 8 b, 11 c op. 2; XXVIII 1 c.

⁸⁸ XII 11 c. — ⁸⁹ X 2 b—c. — ⁹⁰ XX 3 b.

⁹¹ XII 11 op. 2. — ⁹² XIV 7 c—d. — ⁹³ XII 1 d, zlasti op. 4.

⁹⁴ XI 6 d; XII 8 c; XVIII 11 b — 12 c; XIX 1 b—c; XX 7 d; XXI 1 b; XXX 8 c.

⁹⁵ XVIII 11 d.

⁹⁶ III 8 c — 9 b.

⁹⁷ XVIII 12 b.

V konzontanizmu je najbolj obdelal različne vrste *l*-ov:⁹⁸ prvotnega slovanskega in slovenskega trdega,⁹⁹ zlogotvornega,¹⁰⁰ srednjega¹⁰¹ in mehkega,¹⁰² menjavo *l* z *l* in *l*.¹⁰³ Pisal je tudi o prvotni skupini *lbj*.¹⁰⁴ V zvezi s posameznimi *l*-i je posebej obravnaval načela za razvrstitev *l*-a in zobnoustničnega pripornika *v* (zlasti pri priponi *-alec*, *-alen*, *-alnik* itd. oz. *-avec*, *-aven* itd.).¹⁰⁵ Zlasti obširno pa je pisal o razvrstitvi *l* in *u* v položaju ne pred samoglasnikom.¹⁰⁶

Za tedanji knjižni jezik je normiral brezizjemen izgovor nekdanjega trdega *l* ne le v položaju ne pred samoglasnikom, pač pa tudi pred polglasnikom kot *u* (torej tudi v besedah kot *stolp polk*, *tkalac*), srednji *l* pa naj bi se govoril samo pred samoglasniki. Za nekdanji mehki *l*, ki se je v tedanjem pravopisu zaznamoval z *lj*, je zahteval enoglasni trdonebni izgovor tako pred samoglasnikom kot ne pred njim, čeprav se je zavedal, da bi se ga ogromna večina Slovencev morala šele učiti. Izgovor *lj* za pisani *lj* pa je zahteval v primerih, ko se je *lj* razvil iz *lbj*. Zaradi teh nazorov se mu je zdel analogni srednjejezični *l* v rodilniku množine (npr. *sil*) ter v izpeljankah iz podstav na *l* (npr. *nasilni*) in sploh v takih položajih v tujkah vplivan od nemškega jezika (kar je

⁹⁸ *O glasu in naglasu ...*, JS I 50–55; *Popravki in dostavki*, III 3 b – 4 b, 5 c, 6 b–d, 8 b; *Cusani, Christianus moribundus*, IX 2 b – 4 c, 6 b–d; *Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo*, XII 9 b–c, 12 c; *Slovenski pravopis. Sestavil Fr. Levec ...* XVII 7 c – 12 d; XVIII 1 b–d, 3 b – 7 d; *Janežičeva slovenska slovnica*, XVIII 8 b – 11 d; XIX 5 c–d, 6 d, 8 b – 10 d; *Zaščitnikom Levčevega pravopisa v preudarek*, XIX 2 d – 4 d; *O učenju naše knjižne slovenščine v začetnih in višjih učiliščih*, XX 8 b – 12 d; XXI 1 b – 2 d, 7 b – 12 d; XXII 1 b – 6 d, 8 b–d.

⁹⁹ JS 50–55; Cvetje: I 12 c; III 8 b; X 5 c; IX 2 b; XIII 5 c; XVIII 1 d, 5 c, 6 c–d, 7 d, 10 d, 12 b; XIX 5 c, 4 d, 9 b – 10 b; XX 8 c – 10; XXI 2 b; XXII 2 b–d, 6 b; XXIII 1 c; XXXI 7 d.

¹⁰⁰ JS 53; Cvetje: III 2 d – 4 b; XII 12 b, tudi op. 3; XIX 1 b; XXIII 1 c.

¹⁰¹ JS 52; Cv.: XIX 4 b–d, 5 c; XXI 1 c, 2 b–c, 7 b–d, 10 b–d, 12; XXII 1 b – 4 d, 5 d; XXX 10 d.

¹⁰² I 12 d; IV 1 c; IX 2 d, 5 d – 6 d; X 2 d, 3 b; XII 6 d; XIX 6 d, 8 b sl.; XVIII 6 d, 7 b–d; XXI 9 b – 10 c; XXII 3 b – 4 c, 2 b; XXIII 1 b–c.

¹⁰³ XIX 9 b; XXI 12 b, c sl.

¹⁰⁴ IV 10 c; XI 6 d; XXI 9 d – 10 b.

¹⁰⁵ XVII 7 c – 12 d. V XVIII 1, 5–7 ista razprava zajame sploh izgovor nekdanjega velarnega *l* pri nas in v slovanskih jezikih; v 7. številu tega letnika začne obravnavati isto snov pod naslovom Janežičeva slovenska slovnica. O *bravec* – *bralec* prim. od 8 c in še v 9, XIX 2 d, 9 c – 10 d; XXII 4 c – 6 d, 8.

¹⁰⁶ Gl. že zgoraj pri srednjem *l*, o elkanju pa: XIX 1 d, 2 d – 4, 5 c–d, 6 d, 8–10; III 5 b – 8 b; VIII 12 b–d; XVII 11 c sl.; XVIII 3 b sl.

po njegovem docela prevladalo v češčini in kajkavščini). Namesto analognega srednjega bi po njegovem v primerih, ko nikakor ne gre izgovarjati *u*, morali pisati *lj*, tj. npr. *silj*, *siljni*, *streljec*, *kopaljnica*, *aljkoholj* in pri mnogih izposojenkah in tujkah itd.¹⁰⁷ Škrabčev odpor proti srednjemu *l* v položaju ne pred samoglasnikom je bil tako velik, da je bil v boju z elkarji pripravljen celo v deležniku na *-l*, kjer se vendar splošno govori *u*, sprejeti izgovor *l*-a, vendar starega mehkončnega.¹⁰⁸ (Za čudo pa je toleriral srednji *l* pred zadnjenebnimi samoglasniki.)

S temi svojimi nazori Škrabec seveda ni mogel prodreti, v precejšnji meri zaradi njihove lastne nevzdržnosti. Že Ramovš je ugotovil, da refleks trdega *l* pred polglasnikom ni *u*, temveč *l*, ravno tak kot pred drugimi zadnjejezičnimi samoglasniki; tudi narečja, ki so še do danes ohranila razliko med trdim in srednjim *l*, izgovarjajo analogni *l* netrdo, in prav takega tudi v mlajših tujkah. Zaradi tega sploh ni bilo potrebno predpisovati pisave *silj*, *aljkoholj* ipd. Slovenci se seveda tudi niso naučili izgovarjati palatalni *l*, temveč knjižni pisni *lj* pred samoglasnikom izgovarjajo dvoglasno (pogovorno kar *l*). Nekdanji trdi *l* pa se danes v knjižnem jeziku izgovarja kot *u* dosledno le v deležniku na *-l*, v izpeljankah na *-al* sploh in večinoma tudi v izpeljankah na *-lc-*, *-lk-*, *-lsto-*, *-lsk-*, kolikor gre za delujoče osebe, ter v zelo pogostnih drugih primerih (npr. v besedah *gol*, *kol*, *pol*), sicer pa se izgovarja srednji *l*.

Veliko se je Škrabec trudil, da bi določil meje med priponama *a/išec* in *a/ivec*. Končni rezultat njegovih raziskav je bil, da imajo besede, ki pomenijo delujočo osebo, vse lahko bodisi pripono z *v* ali z *l*, le da prva pomeni tistega, ki je glagolsko dejanje že izvršil, druga pa tistega, ki ga sploh vrši ali more vršiti; samo z *l* pa so možne tiste pripone, ki so se, kot npr. *tkalec*, razvile iz poimenovanja za orodje (večinoma imamo v takih primerih poimenovanja na *-lo*, npr. *gobezdalo*, *strašilo*, *vrelo*), samo z *v* pa spet take, ki so nastale iz glagolskega pridevnika na *-av(en)*, npr. *smrkavec*, *delavec* < *smrkav*, *delaven*.

Za praktično knjižno rabo seveda ta pravila niso bila, zato se je vse do pred par leti pisalo načeloma le *-lec*, na *-vec* pa le večina izpeljank iz glagolov brez nedoločniške glagolske pripone (*pivec*, *pevec*, *brivec*), izpeljanke iz pridevnika na *-av(en)* in še izrazi iz glagolskih korenov in podstav, ki so v zlogu pred *-lec* imele *l* (*polivec*). — Velike vrednosti pa so še danes Škrabčeve ugotovitve v zvezi z zgodovino vseh teh oblik.

¹⁰⁷ XVIII 6 d, 7 b—d; XXI 9—10.

¹⁰⁸ XXI 10 c.

Že za 16. stol. je Š. ugotovil prve prehode nekdanjega trdega *l* v *u*, posebno v zahodnih in koroških narečjih, nato pa je podal dovolj podroben pregled slovenskih slovstvenih spomenikov in narečij glede tega pojava ter pregled izjav slovenskih slovničarjev o izgovoru trdega *l* oz. njegovih refleksov.¹⁰⁹ Poleg tega je kazal na analogno razširjanje *u*-ja (*vavček, tevček* < *valjček, teliček*),¹¹⁰ prehod trdega *l* v dvoustnični *v*,¹¹¹ nato v zabnoustničnega in končno v *f*¹¹² in vpliv trdega *l* na polglasnik (*logati* < *lōgati*¹¹³ ipd.). Rezijski srednji *l* namesto trdega si je razlagal z vplivom furlanščine,¹¹⁴ štajerski *stol*¹¹⁵ pa po Ilesiču z vplivom drugih sklonov na imenovalnik (in tožilnik), *spol*¹¹⁶ z vplivom cerkvene govornice, medtem ko si je *solmi* in *živalmi*¹¹⁷ razlagal z vplivom izgubljenega polglasnika in enako izgovor *živalski*; *volek* pa z vplivom otroškega govora.¹¹⁸

Izgovor *lj* je zahteval v primerih kot: *sol+jo, vesel+je, kobil+ji, dal+ji* in (narečno) *angel+je*.¹¹⁹ Podobno za *nj*: *dlan+jo, ločen+je, jelen+ji*. Bil pa je proti trdonebnemu *l* v besedi *prijatelj*.¹²⁰

Pri refleksih zložnega *l* je obravnaval izpad *l*-a v *sonce*¹²¹ in *homec*¹²² (ne prvo ne drugo pa ni splošno slovensko).

Ogromno časa in energije je Škrabec porabil za to, da je dokazoval slovanskost trdega *l* in njegovega refleksa *u*.¹²³ Pri tem je pogosto opozarjal tudi na vzporednosti v neslovanskih jezikih.¹²⁴

Že v zvezi z glasovi *l* se je srečal s problematiko priporniških zobnoustničnikov *v-w-u* in njihovih premen z *u* ali *f*.¹²⁵ Posebej je obdelal predponi *u-* in *v-*¹²⁶ (bil je samo za *v-*). Tu je reševal še prehod *v*-ja v *f*, *b*, *g* (npr. v skupini *zvo-*, *dvo-*; prim. še *ovpea* < *ovca*). Obdelal je tudi protetični *v-* in njegovo metatezo ter končno izpad *v*-ja. Posameznosti so npr. prehod *f* v *h* ali *p* v *f*, vpliv *u*-ja na prehod *au* v *ou* ipd.¹²⁷

Škrabčeva zasluga je, da se v slovenskem knjižnem jeziku ni uveljavil šolski izgovor črke *v* kot zobnoustničnega pripornika s spremeno *f* po vzorcu parnih soglasnikov tipa *d — t*.¹²⁸ Ugotovil je tudi, da se

¹⁰⁹ XVIII 5 c sl. — ¹¹⁰ XXIII 1 c. — ¹¹¹ XVIII 7 d.

¹¹² XVII 7 d, op.

¹¹³ XIII 5 c. — ¹¹⁴ XXX 10 d. — ¹¹⁵ XXII 1 c—d.

¹¹⁶ XXII 1 c. — ¹¹⁷ XXII 5 c—d. — ¹¹⁸ XIX 4 c—d.

¹¹⁹ XI 6 d; XXI 9 b—d, 10 b—c.

¹²⁰ IX 5 d — 6 d; X 2 d, 5 b; XXII 5 d — 4 c; XIX 6 d, 8 b sl.

¹²¹ XII b op. 5; III 2 d — 4 b.

¹²² XII 12, op. 5. — ¹²³ XVIII 1 c—d; XXI 2 b. — ¹²⁴ XIX 1 b.

¹²⁵ JS I 56—57; I 11 c; XXX 8 b—d, 11 c—d; XXXI 8 b—d.

¹²⁶ XX 2 c, 5 b sl.; XXXI 8 c—d.

¹²⁷ XXX 8 d. — ¹²⁸ XXX 8 b sl.

predlog *v* izgovarja v vseh položajih kot *u* (polažajno tudi kot *u*),¹²⁹ kar je spet priznal šele Slovenski pravopis 1962. Zmedo, ki se je še danes nismo docela rešili, pa je povzročil z opozorilom, da se v Ribnici korenski *v* pred *r* in pred množinsko končnico *-je* ter pred orodniško končnico *-jo* izgovarja kot zobnoustnični pripornik (to je namreč pozneje rodilo splošno tezo, da se pisano *vr* in *vl* izgovarja z zobnoustničnim *v*, in sicer ne samo v korenu, kot je v omenjenih primerih navajal Škrabec, temveč celo tedaj, ko tak soglasniški sklop dela predlog (ali predpona) *v*.¹³⁰

Fonem /*u—v*/ je pravilno spravljal v par z /*i—j*/,¹³¹ vendar velja nasprotje /*i—j*/ le za nekatera slovenska narečja oz. zgodovinska obdobja. Potrditev za inačico *j* je bila Škrabcu prehod tega pripornika v trdnebnem *g* (ali *d*) in po prilikovanju na predhodni nezveneči soglasnik v *k*. Pojav je posebno značilen za prekmurščino (*getra, vucke* < *jetra, vucje*),¹³² v drugih narečjih pa ga je našel potrjenega v primerih kot *tretki, treki* < *tretji, otkide* < *otjide, Vidrga* < *Idrija, ciden* < *cijen*.¹³³ — Tudi tu je razpravljal o protetičnem in vrinjenem *j* (npr. *pridejo* < *prideo*), o njegovi izgubi med dvema samoglasnikoma (npr. pri prvotno sestavljeni pridevniški sklanjatvi) ali sicer (npr. *ranik* < *rajnik*; posebno pa na začetku oziralnih zaimkov v brižinskih spomenikih), ter končno o prehodu *j* v *lj* (nasproten proces pa je zaznamoval pri *lj*).¹³⁴

Pri ustičnikih je opozoril na primere parazitskega *p* (*nempški*) in na čudno razmerje med *v* in *g* v besedah *vož* — *gož*.¹³⁵

Pri nosnikih je Škrabec za knjižni jezik ločil dva zobna: navadnega in mehkega, poleg tega pa sklop *nj* na morfemski meji (*nima, njiva, dlanjo*).¹³⁶ V položaju pred *k* ali *g* je opozarjal na pogostno palatalizacijo (in s tem nevtralizacijo z mehkim *n*) prvotnega trdega *n* (*manjka* < *manka*) in pred priponama *-ski* in *-ški*.¹³⁷ V knjižnem jeziku je za palatalni *n* zahteval tudi tak izgovor, čeprav je vedel, da se v slovenskih

¹²⁹ III 2 c—d; IX 1 c; XX 2 d; XXXI 8 b—c.

¹³⁰ XXI 8 b.

¹³¹ XXX 11 b sl.

¹³² VII 10 d; XIX 11 d; XXVIII 2 c sl.; XXIX 9 b sl.; XXX 11 c.

¹³³ XXVIII 3 b; XIII 5 d, op. 4; VII 11 c; II 11 c.

¹³⁴ XXXI 3 c—d; XX 7 d; VI 10 d; II 4 d; XXI 12 b.

¹³⁵ VII 10 b—c; XXXI 8 c.

¹³⁶ IV 1 c; XXV 4 b; XXI 9 b—d.

¹³⁷ XII 12 c; XIX 5 c.

narečjih (razen ponekod na Primorskem in zelo redko po Gorenjskem)¹³⁸ med ljudmi večinoma ne govori več. V knjižno govorečih slovenskih ustih se palatalnega *n* seveda kljub temu ni več posrečilo obuditi. — Zanimivo je, da je Škrabec branil tudi oblikoslovno spremeno tipa *nagelj* — *nageljna* (*ljn* < *ll*),¹³⁹ opozarjal je na vrinjeni *n* v primerih kot *venči*, *venčernica*¹⁴⁰ in na izgubo *n*-a v primerih kot *pesem* (< *pesen*) ali *gnusoba* (< *gnusnoba*) ter pri predlogu *s* (< *sən*) in *v* < *vən*;¹⁴¹ prim. še *səmanj* in *Kranjec*.¹⁴²

Pri zobnikih je ugotovil njih prehod v mehkonebnike v prvotnih sklopih *dj* in *tj* (*gjal* < *djal*, *kje* < *tja*),¹⁴³ *tl* in *dl* (*firkl* < *firtl*),¹⁴⁴ *glen* < *dlen*),¹⁴⁵ usodo *j* < *d* pred *-ski* in *r* (*briski* < *brjski*)¹⁴⁶ in v besedi *mej* (= *med*); tudi prehod zobnojezičnega *d* v medzobni¹⁴⁷ in končno v *s*; in obratno pripornika v zlitih glas in celo v zapornik. Posebej je zavračal analogni *d* namesto *j* v predlogu in predponi *med*.¹⁴⁸ — Posamezne zanimivosti so: mehčanje glasu *t* pred *-nik* (*kočnik* < *kotnik*) in *-la* (*dečla* < *detla*) ter *-ka* (*majka* < *matka*);¹⁴⁹ prim. še izpad *d*-ja v *zrav* (< *zdrav*) in *d* v *zdvečiti* (= *žvečiti*), *odtidem*, *odteti*, *vzdešel* in *k* v besedi *hki* < *hči*.¹⁵⁰

Pri zobnih pripornikih je obravnaval razmerje med sičniki in šumevci posebno v priponah *-ski* in *ški*¹⁵¹ in mehčanje *l*-a pred *-ski*, *-stvo* ipd. (*živalski*),¹⁵² prilikovanje sičnikov pred *š* (*šlišati*).¹⁵³ Večkrat je obravnaval predlog in predpono *z*¹⁵⁴ in zahteval za knjižni jezik variante *s-z-sə-zə*, vpraševal pa se je tudi, od kod *é* namesto *c* v rezijanskih izposojenkah iz furlanščine tipa *novic*.¹⁵⁵

Pri šumnikih je ugotovil zanimive prehode *č*-ja v *k* (*pekina*, *hki* < *pečina*, *hči*)¹⁵⁶ ter prehod zlitega šumnika v priporniškega (*šč* > *š*, *čk* >

¹³⁸ IX 2 d; XXV 4 b.

¹³⁹ IX 6 c—d; XIX 8 d.

¹⁴⁰ XII 11 c, op. 2.

¹⁴¹ IV 10 c; XI 7 b; IX 2 b; X 6 c.

¹⁴² X 6 c, d; XXVI 10 d.

¹⁴³ IX 2 d; XIII 5 d, op. 4; XXIX 9 c.

¹⁴⁴ X 11 c; XI 7 c; XIII 4 b, op. 2.

¹⁴⁵ X 12 b. — ¹⁴⁶ XIX 5 c.

¹⁴⁷ XII 9 c, op. 3.

¹⁴⁸ I 2 c; prim. še IX 1 d.

¹⁴⁹ XIX 5 c; X 11 c; XIX 9 b, op.

¹⁵⁰ IX 1 d; XIII 4 c; VIII 4 c—d; XVIII 5 b; VII 11 c; XII 12 d, op. 5.

¹⁵¹ VII 10 b—d; XII 5 d; XIX 5 c.

¹⁵² XXI 12 c. — ¹⁵³ XIX 5 c. — ¹⁵⁴ XX 5 c—d. 4 b—c. — ¹⁵⁵ XXX 9 c.

¹⁵⁶ VII 11 c; XII 12 op. 3.

šk) in narobe (šk > čk).¹⁵⁷ Pojasnil je č v nihče (t+že),¹⁵⁸ šumnike v izposojenkah tipa žida¹⁵⁹ ter prilikovanje šumnika v sičnik (Trsta).¹⁶⁰ Končno je obravnaval š < šč, veči, prešuštvo, nocoj, Carnje < Carnia.¹⁶¹

Ponovno je Š. pisal o tako imenovanem zlogotvornem r v slovenščini;¹⁶² glede na njegovo dvoglasniško izgovorjavo se je zavzemal tudi za dvočrkovni zapis (npr. smert) in se po tem v Cvetju tudi dosledno ravnal. Poleg tega je obdelal disimilacijo r-a in njegov nastanek iz nenaglašeneega samoglasnika pred soglasnikom (fržol < fažol).¹⁶³ Pisal je tudi o prvotnem mehkem r in njegovih refleksih (npr. tudi o žerjav in rjuha).¹⁶⁴

Pri mehkonebnikih je obravnaval II. palatalizacijo (tudi slovensko) — grešnici,¹⁶⁵ velicega,¹⁶⁶ III. palatalizacijo (pocati),¹⁶⁷ sekundarno slovensko palatalizacijo (šiša ipd.),¹⁶⁸ prehod ng v nj,¹⁶⁹ besedo možjani.¹⁷⁰ Veliko je pisal o prehodu j v k in g v prekmurščini¹⁷¹ ter o predlogu k.¹⁷² Razen tega je obravnaval k pri oziralnih zaimkih,¹⁷³ prehod glasu j v g in srednjenebnike¹⁷⁴ ter posebnosti v zvezi s prvotnim h;¹⁷⁵ na koncu tudi o rezijanskem ih iz i.¹⁷⁶

Že doslej so bili omenjeni nekateri primeri vplivanja enih soglasnikov na druge. Škrabčeva zasluga je, da se je v knjižnem jeziku in njegovi slovnici začelo priznavati prilikovanje po zvenečnosti (gozd bo < pisanega gost bo) in izgovor nezvenečega parnega fonema pred

¹⁵⁷ VII 10 c.

¹⁵⁸ XIII 4 b, op. 3.

¹⁵⁹ XVII 2 b; XVI 12 c—d.

¹⁶⁰ XII 3 d.

¹⁶¹ IX 1 c; XIII 4 b, op. 5; IV 6 c—d; XII 3 d; XIII 3 d; XXX 7 c; XXVI 12 c.

¹⁶² IS I 55—59; XII 3 d; XIV 12 b—c.

¹⁶³ III 1 b—c; XI 7 b.

¹⁶⁴ XXX 9 d; XII 12 c.

¹⁶⁵ VII 10 d.

¹⁶⁶ XIII 2 c—d.

¹⁶⁷ XIII 2 c, op. 7.

¹⁶⁸ XIII 5 b, op. 5; III 1 c.

¹⁶⁹ XII 12 c.

¹⁷⁰ VII 11 c; XXIX 11 d.

¹⁷¹ XXIX 9 d.

¹⁷² IX 1 c—d; XX 4 c—d.

¹⁷³ VI 10 d.

¹⁷⁴ XXX 11 c.

¹⁷⁵ XXII 9 c; XXVI 9 b; IX 1 d.

¹⁷⁶ XXX 9 c.

premorom ali novo besedo, ki se začenja s samoglasnikom ali zvočnikom.¹⁷⁷ Poleg tega se mu je nabralo še nekaj zanimivih primerov premetov¹⁷⁸ (npr. *gomila* < *mogila*; *jermen*), izpadov¹⁷⁹ (*gatroža*) in prilikovanj (*izba* < *ispa*).¹⁸⁰

V

V oblikoslovju je Škrabec obravnaval imenske oblike po praslovanskih sklanjajih. Prva mu je bila *a*-jevška, druga *o*-jevška (srednja in moška), četrta *i*-jevška (prav tako moška in ženska) in peta soglasniška (v glavnem srednja). Vztrajal je pri tem, da se hkrati z oblikami obravnava tudi naglas, češ da obojega v nekaterih primerih sploh ni mogoče ločiti.¹⁸¹ Objektivno gledano pa so taki primeri v resnici izjemni, saj je naglas nadsegmentalni pojav in se kot tak lahko obravnava posebej.

V *a*-jevski sklanjatvi je največ truda posvetil razlagi končnice za rodilnik množine (in dvojine).¹⁸² Za *-á* tipa *gorá* smo že videli, da je menil, da se je razvil neposredno iz polglasnika (kakor se je res v zaimku *ta*). To mnenje ni obveljalo, pač pa, da se je tak *-i* uveljavil pod vplivom *i*-jevske sklanjatve.¹⁸³ Rodilnik ednine z akutom (*-é*)¹⁸⁴ si je razlagal s skrčenjem praslovanske domnevne dvozložne končnice (sedanja razlaga pa je, da je to vpliv kazalnega zaimka *teje*, kar se je res kontrahiralo v *té*). Končnico *-e* v im. in tož. dvojini¹⁸⁵ si je na podlagi zgodovinsko izpričanih oblik z jatom pravilno razlagal kot zakonito dvojinjsko obliko. Da se je v slovenščini v dajalniku (in mestniku) tudi pri mehkih osnovah posplošila končnica trdih, tj. *jat*, mu je bil dokaz Trubarjeva oblika *k mui dušej*.¹⁸⁶ Goriško končnico *-ø* < *ø* < *o* za tož. ed. sam. ž. sp. na *a* je tudi poznal.¹⁸⁷

V *o*-jevski moški sklanjatvi je največ razpravljal o rodilniku množine. Registriral je precejšnje število brezkončniških primerov moškega spola, poleg njih pa končnico *-i*.¹⁸⁸ Pri srednjem spolu je za besede na *-je* opozarjal na rod. mn. na *-ji* (ne na *-ij*). Prav bizarno končnico je

¹⁷⁷ XIII 5 c. — ¹⁷⁸ XXXI 7 d.

¹⁷⁹ XIII 5 b; VIII 8 d.

¹⁸⁰ VII 11 d.

¹⁸¹ XIV 7 c sl.

¹⁸² XIV 8 b; XIX 5 d, 4 b.

¹⁸³ IX 11 b—d. — ¹⁸⁴ XIX 11 b—c. — ¹⁸⁵ XIII 1 c.

¹⁸⁶ XIII 5 b.

¹⁸⁷ XX 5 b; IX 7 c.

¹⁸⁸ XIV 2 c sl., 10 b; II 4 d; XIV 10 b, op. 4.

registriral za samostalni *veselje*, namreč *veseljá*, in *klad*, tj. *klad-ovov*.¹⁸⁹ Prav je razložil tudi *-a-* v daj. mn. (in or. ed.), češ da je prišel sem iz imenovalniške množinske oblike srednjega spola.¹⁹⁰ Za *-i-* v mest. množine je menil, da se je razvil iz *jata*.¹⁹¹ Tudi za mest. ednine mu je bila prvotna končnica *jat*,¹⁹² v dajalniki pa *-u*,¹⁹³ ki se je npr. v gorenjščini reduciriral v *-o*. Končno je veliko pisal o *-je* v imenovalniku množine in opozarjal na njegovo pogostnost v Prekmurju.¹⁹⁴ Na podlagi zgodovinskih in narečno izpričanih primerov je vzpostavil sklanjatveni vzorec za prvotno cirkumflektrane osnove z naglasom v vseh sklonih na končnici (npr. za srednji spol: *mesó mesá mesú mesó mesé mesóm*).¹⁹⁵ Glede besede *oča*¹⁹⁶ je pristajal na Štrekljevo misel, da gre tu za izpeljanko na *-ja*. Z Gomilkega je zabeležil feminizacijo imen na *-sko* (na *Vransko* — z *Vranske*). Pisal je tudi o tož. ed. *duh*¹⁹⁷ in večkrat o rodniku,¹⁹⁸ npr. o končnici *-mi*.

Pri sklanjatvi tipa *bukev* je rod. mn. *bukvi* razlagal z analogijo po *i*-jevski sklanjatvi. Tako končnico je zagovarjal tudi za primere kot *službi*, tj. z zapletenejšim soglasniškim sklopom na koncu osnove.¹⁹⁹

Pri *i*-jevski sklanjatvi je zapisal staro dvojinško rodnikiško obliko *očima* in našel v 16. stol. potrdilo za fonetično podobo sklonskih oblik, katerih končnice se začenjajo s soglasniki (tj. *bolezanjo*, *bolezanmi* itd.) namesto sedanjih končnic *-ijo*, *-imi* itd., ki pa jih je tudi bil pripravljen trpeti (*čeljustijo*, *čeljustima*, *čeljustimi*). Pri tipu, kjer se osnova končuje na nezvočnik + zvočnik, je za 16. stol. ugotovil v množini tudi končnice *-am*, *-ah* in *-ami*.²⁰⁰ Za besedo *gospod* je zaznamoval rod. in daj. ednine na *-i*, za *pot* pa moško in žensko sklanjatev. Množine *pota* si ni znal razložiti.²⁰¹ Zabeležil in razložil je končnico *-i* v rodniku množine *a*-sklanjatve.²⁰²

¹⁸⁹ IV 10 d; XIV 9 c; 10 b, op.*; V 5 c.

¹⁹⁰ II 4 b—c; IX 9 b; XV 10 d.

¹⁹¹ X 9 c.

¹⁹² II 10 d; VIII 10 c—d.

¹⁹³ IX 11 b; XIII 11 c, op. 7.

¹⁹⁴ Prim. XIV 10 b; VII 10 d in literaturo o prehodu *j* v *k* v prekmurščini.

¹⁹⁵ XIV 9 b, 10 d; III 9 b; II 4 b; XIII 11 c.

¹⁹⁶ XIV 10 b—c; XXVIII 4 d.

¹⁹⁷ XXIII 1 c; XIV 10 b.

¹⁹⁸ IX 11 b; XIV 12 b.

¹⁹⁹ IV 8 c; XIV 8 b, op. 5.

²⁰⁰ IX 11 b; XV 1 b, d; IV 10 c.

²⁰¹ XV 1 d, 1 c.

²⁰² IX 11 c.

Pri soglasniških osnovah je Š. upravičeno obžaloval, da je knjižni jezik prezrl ljudsko uvrščanje samostalnikov moškega spola, ki se jim osnova končuje na samoglasnik, v tip *oče očeta* (torej tudi *Jaka Jakata*, *Arko Arkota*, *Hiti Hitita*, *Premru Premruta*).²⁰³ Bliže razgovornemu jeziku bi bil naš knjižni jezik tudi v primeru, da se je v knjižni jezik sprejela oblika *prijatel* namesto *prijatelj*. Seveda pa bi bilo v tem primeru treba pred *-l* priznati polglasnik namesto *e*-ja. Podrobneje je obravnaval tudi *-in* v imenih prebivalcev.²⁰⁴

Za konec naj omenimo, da je bil Škrabcu zvalnik ogovorni imenovalnik²⁰⁵ in da je imel brezpredložni orodnik (večinoma v vlogi povedkovega določila) za slovansko nepotrebno vsiljenko, gosposko spakovanje.²⁰⁶ Tudi za zvalnik je vedel, da ga enaki ljudje delajo pod vplivom srbohrvaščine in deloma latinščine.²⁰⁷

Pri pridevniku je Š. pravilno ugotovil, da so končnice *-ega*, *-emu* in *-em* nastale v slovenščini s kontrakcijo iz prvotnih troglasij (*e* je jat).²⁰⁸ Obširno je prikazal izvor končnice *-ega* ipd. pri svojilnih zaimkih.²⁰⁹ Uspešno je pregnal nedoločno obliko pridevnikov na *-ski* (npr. *slovenski*).²¹⁰ Pravilno je menil, da je člen *ta* ob pridevniku za izražanje določnosti zakonito razvit iz razmer slovenskega jezikovnega ustroja.²¹¹ Zaman pa se je upiral brezkončniškemu roditelju množine osamostaljenega pridevnika na *-ski* (*ženski*).²¹² Sorazmerno veliko je pisal tudi o stopnjevanju.²¹³ Tu se je preveč oziral na zgodovinsko in narečno izpričane oblike, ki se v ustroju knjižnega jezika niso uveljavile (zahteval je npr. obrazilo *-iši* nam. *-ejši*, če ni bilo naglašeno, ali *veči* nam. *večji*). Besedo *starši* je izvajal iz primerniške stopnje pridevnika in zanjo navajal še pridevniške končnice.²¹⁴ Pisal je še o *n* v *rešno telo*²¹⁵ in o določni obliki pridevnika.²¹⁶

²⁰³ XIV 10 c; XXXI 1 d.

²⁰⁴ IX 5 d — 6 d; XXII 3 d.

²⁰⁵ XIV 7 c.

²⁰⁶ III 2 c; XXI 6 b—d; XXII 5 b, op. 1.

²⁰⁷ XIV 7 c.

²⁰⁸ II 10 b—d; VII 5 b—d, 7 c, d; X 10 b, c.

²⁰⁹ II 8 b sl.

²¹⁰ IV 11 b—c.

²¹¹ XIV 5 c, op. 5.

²¹² XXVI 2 d.

²¹³ IV 11 b; IX 12 b; X 9 c; XIII 4 b in op. 5; XIX 5 b in c, op. 1; XX 7 c—d.

²¹⁴ XIV 12 c; IX 11 b.

²¹⁵ IX 2 c—d.

²¹⁶ IV 11 d — 12 b.

Pri števniku *dva* in zaimku *oba* je ugotovil staro dvojnisko podlago v pluraliziranih oblikah *dvejuh*, *obejuh* poleg *dveju* in ugotovil, da *en* kot nedoločni zaimek (*en kmet* v pomenu *neki kmet*) ni germanizem, saj ga poznajo tudi drugi slovanski jeziki.²¹⁷

Pri zaimkih je Š. najpogosteje raziskoval njihov nastanek in vokalizem. Veliko je pisal o *kaj* (izvajal ga je iz *čvga*) in o oblikah rodilnika,²¹⁸ o Lsg. *pri njemu*²¹⁹ in rod. ed. sr. spola os. zaimka (*je*)²²⁰ ter sploh o svojilnih zaimkih, posebno tistih, ki so nastali iz rodilnika osebnih zaimkov.²²¹ Pisal je tudi o oziralnih zaimkih ter o zaimenskih prislavljenih,²²² o nikalnih zaimkih,²²³ o *keteri*²²⁴ in o nedoločnih.²²⁵ Podrobneje je raziskoval še vpliv zaimenskih končnic na pridevniške in narobe²²⁶ ter indoevropski izvor končnice *-go*.²²⁷ Pri teh svojih razpravah se je včasih (npr. pri *kaj* ali *-go*) pretogo opiral na fonetično razvojno razlago domnevnih izhodiščnih oblik, načeloma pa so njih zelo dobre razlage podprte z bogatim ponazorovalnim gradivom. Posebno odlično je njegovo razpravljanje o svojilnih in oziralnih zaimkih (npr. zgd. razvoj od Brižinskih spomenikov do najnovejših časov). V kolikor je v 16. stol. izpričane oblike hotel uveljaviti tudi v sodobni pisavi (npr. *kakər* za *kakor*, *ke* za *ko*, *kedo* ali *gdo* za *kdo*, *keteri* za *kateri* ipd.), pa ni uspel razen izjemoma (npr. pri *kakršen*).²²⁸ Pred *-r* na koncu oziralnih zaimkov je dopuščal le polglasnik (bil je torej proti *komur* in za *komer*).²²⁹ Zanimiva je njegova ugotovitev, da se svojilni zaimki v prilastkovni vlogi radi stavijo za svojo odnosnico.²³⁰

Pri glagolu gredo Škrabcu tele zasluge: Prvi je temeljito obdelal kratki nedoločnik. Menil je — kot smo videli — da ni praslovanska varianta, temveč posledica zgodnje redukcije končnega *-i* v slovenščini. Zanj je našel prve primere že pri protestantih in podal sezname oblik

²¹⁷ III 2 c; XVI 9 c.

²¹⁸ XIII 5 d; XVIII 2 d; XIX 11 d; VII 11 d; IX 11 d.

²¹⁹ II 12 b—c; III 2 b—c; VII 11 b—d; IX 12 b; XIX 11 c; XXIV 1 d.

²²⁰ XIV 5 b, op. 1.

²²¹ II 8 b—12 d; III 2 b—c; IX 12 b.

²²² II 7 b—d; VII 9 b—d; XXIII 4 c—d; I 6 b; II 7 c.

²²³ XIII 4 c, op. 6; I 6 c—d; II 3—4.

²²⁴ XIII 1 b, op. 5; X 4 d.

²²⁵ IX 10 d; XVIII 2 d, 4 c.

²²⁶ VII 5 b—d, 7 c—d.

²²⁷ VII 11 b—d; XIX 11 c.

²²⁸ I 6 b; II 6 b—7 d; VII 9 b—d; II 5 b sl.; X 4 c, d; I 6 b.

²²⁹ I 6 d.

²³⁰ III 2 b.

kratkega nedoločnika po Miklošičevih glagolskih vrstah,²³¹ primerjajoč ga z dolgim nedoločnikom in namenilnikom²³² (tudi za namenilnik je sestavil sezname primerov).²³³ Nedoločnik v zvezi z glagoli zaznavanja (*videl sem ga iti*) si je razlagal z vplivom nemščine in opozarjal na stare slovanske zveze *videl sem te idoč* (sedaj *videl sem te idočega*).²³⁴ — Pri deležniku je (npr. Dalmatinove) oblike kot *hodeoč* razlagal z vplivom 3. os. mn. sedanjika tipa *pleteoč*; obsojal pa je oblike tipa *veruje* in z Miklošičem zagovarjal zakonitost analogne tvorbe na *-aje* (*verovaje*).²³⁵ Glas *e* namesto *a* v obliki *prišedši* mu je bil rusizem in je zanj priporočal časovni odvisnik z veznikom *ko*. Zanimivo je, da je že pri Dalmatinu najti v deležniku na *-en* oblike brez jotacije končnih korenskih soglasnikov (npr. *oklesten* nam. *okleščen*).²³⁶

Pri končnicah sedanjika si je Škrabec *-m* (in *-ste* na Primorskem) razlagal z vplivom brezpriponskih glagolov, *-mo* z vplivom italijanščine,²³⁷ *-š* z zelo zgodnjo izgubo končnega *-i*.²³⁸ 3. os. množine si je razlagal kot kontaminacijo prvotne »kratke« oblike in tematičnega samoglasnika iz drugih oseb (*nesejo*, *kupujejo*) oz. kot kratko obliko + *-o* za znak množine (*video*) in nato spet pod vplivom drugih oseb *vidio* (+ zmeraj zevni *j*).²³⁹

Od starih oblik je imel v evidenci za 1. os. ednine oblike na *-o* (*hočo čo* ipd.) in izjemnih *vědě*, za 2. osebo *věš* za sedanji *veš*, za 3. os. množine pa *kupujo*, *mogo* ipd.²⁴⁰ — Nekaj malega pripomb je tudi o glagolskih tematičnih samoglasnikih: *bom* namesto *bodem* si je razlagal z enakostjo oblik *bodo* in *vedo* in od tu po *vem* še oblika *bom*; enako seveda pri *grem*. Obliko *bodem* (za *bom*) je imel za starinsko.²⁴¹ *Svetvati svetvam* si je razlagal z vplivom sedanjiške pripone na nedoločniško (*pridiguвати*), po izpadu *u-*ja pa z mehanično tvorbo oblik tipa *delati -am*.²⁴² Opazil je nedoločniško glagolsko pripono *-e* pri glagolih

²³¹ IV 8 b—d; IX 12 b; XIII 7 b.

²³² IV 9 b — 10 b.

²³³ IX 12 b—c; XIII 12 b.

²³⁴ XXXI 6 d sl.

²³⁵ XXXI 4 b, 5 c; IX 12 c; XXX 5 b sl., 5 d.

²³⁶ XXX 5 d; X 12 c.

²³⁷ XIII 4 c—d; IX 12 b.

²³⁸ II 4 c; IV 8 b; XIII 4 c.

²³⁹ XXXI 3 c—d, 4 c; XIII 5 b; IX 12 c.

²⁴⁰ IV 8 b; IX 12 c, 9 b.

²⁴¹ IX 9 b.

²⁴² IV 6 d.

na *-im*, četudi stoji pred njo šumnik (*glušeti*, *pršeti*) in obravnaval atematsko *dem deš*.²⁴³

Veliko je pisal o rabi glagolskih oblik, posebno osebnih²⁴⁴ sedanjika in prihodnjika. Dokazoval je starost slovenske rabe sedanjika dovršnih glagolov za izražanje dejanja, ki se izvrši v trenutku govorjenja (efektivni ali izvršilni sedanjik),²⁴⁵ zlasti ob glagolih rekanja, in zavračal Miklošičevo mnenje, da bi bilo do te rabe prišlo pod vplivom nemščine. Pri nedovršenem sedanjiku je kot slovenske branil zveze kot *jutri* (ali *letos*) *gremo na izlet v . . .*, odsvetoval pa njegovo rabo namesto velelnika v primerih kot *prosi te, da si pameten*.²⁴⁶ Dokazal je tudi slovanskost (in s tem slovenskost) rabe prihodnjika *bom* + deležnika na *-l* dovršnih glagolov, v dovršenem sedanjiku pa je videl predvsem zaznamovanje izvršitve dejanja ne glede na čas; prav s to njegovo lastnostjo si je razlagal sposobnost dovršenega sedanjika izražati tudi dejanje v prihodnosti. Sedanjik za izražanje prihodnjega časa je imel za stilistično zadevo in je svetoval njegovo rabo le v zvezah, kjer je glagolsko dejanje že z drugimi jezikovnimi sredstvi časovno jasno določeno.²⁴⁷ Pri predpretekliku²⁴⁸ je opozarjal, da je od nedovršnih glagolov mogoč le v primerih, ko se rabijo kot dovršni (*lani sem ti bil pisal* /tj. *ponovno sem ti bil poslal pismo*/, *pa sem zastoj čakal odgovora*). V razvidu je imel ostanke imperfekta in aorista v slovenščini²⁴⁹ in razpravljal o hipotetičnem sigmatičnem prihodnjiku.²⁵⁰

Od naklonov se je največkrat ustavil ob velelniku.²⁵¹ V razvidu je imel dve obliki izražanja velelnosti za 3. os. ednine (z velelnikom in z *naj* + sedanjik, ki si ga je razlagal iz *nehaj* (= *pusti*)); pri Trubarju je našel starinsko množinsko obliko *najte*,²⁵² razpravljal o velelnikih *pojdmō*, *pojmo*,²⁵³ pravilno razlagal rabo prihodnjika namesto velelnika²⁵⁴ in opozarjal na mogoče slovenske prevode latinskega konjunktiva.²⁵⁵

²⁴³ XIII 2 d; X 11 b.

²⁴⁴ VII 2 b—c.

²⁴⁵ XXIII 7 b sl.; XXVII 10 b sl.; XVIII 1 b sl.

²⁴⁶ XVI 11 b; XIX 7 b, c.

²⁴⁷ VII 2; XI 1 b — 3 d; XV 2 b—d, 4 b sl., 6 b sl., 11 b sl.; XVI 1 b sl.

²⁴⁸ V 5 c; VIII 5 c; XX 5 d; XXXI 6 c.

²⁴⁹ XIX 5 b—c, 6 d; II 4 d; XXX 10 d.

²⁵⁰ XVI 4 c — 5 c.

²⁵¹ I 4 b sl.; IX 10 d; XXII 7 d; XXX 10 b sl.

²⁵² XX 7 d. — ²⁵³ IX 8 d. — ²⁵⁴ XVI 7 b.

²⁵⁵ XXII 7 b sl.

Pri glagolskem vidu je opozarjal na primere dvovidskosti (npr. *stati stanem, roditi, žrtvovati se, darovati; prositi, krstiti, svetovati, terjati, veleti*) in prehod dovršnosti v nedovršnost (*zdeti se, zaslužiti pohvalo, poznati*) in narobe;²⁵⁶ razložil je tudi nastanek oblik *začenjati* namesto pričakovanega *začinati*, pa *postavati* < *postojavati* ipd.²⁵⁷ O dovršnosti in nedov. je seveda pisal še pri časih.²⁵⁸

Pri načinih ni bil naklonjen brezosebne izražanju s *se* in s predmetom glagolskega dejanja v tožilniku (npr. *sumničji se jih* namesto *sumničijo jih* ali *vsako reč se da spremeniti* nam. *vsaka reč se da spremeniti, hribe se še vidi* nam. *hribi se še vidijo, hribe je še videti*). Priznal pa je, da te stvari zavrača kot slovenske obrobne (nastale pač pod italijanskim vplivom), čeprav je vedel, da se tudi po Kranjskem že govori tip *sem slišal moža govoriti*.²⁵⁹

VI

Prav ogromno je Škrabec pisal o slovenskem n a g l a s u.²⁶⁰ V primeri z Valjavcem mu gre zasluga, da je opozoril na tonemske razlike dolenjščine v primeri z gorenjščino. Prvi pri nas je podrobneje primerjal sl. naglase s čakavskimi²⁶¹ (že v O glasu in naglasu govori tudi o drugih slovanskih jezikih),²⁶² dal sorazmerno zelo bogate, po slovničnih kategorijah urejene spiske posameznih tipov naglasov,²⁶³ v Nekaj slovnice ima npr. tako razporeditev:

²⁵⁶ XXIX 4 b, 5 d, 6 c—d; XXVIII 11 c; XXIII 7 d; XV 2 b sl.; XXIII 7 c.

²⁵⁷ XXXI 3 c; XXIX 6 c.

²⁵⁸ XXVIII 5 b sl., 10 b sl.

²⁵⁹ XXXI 2 d sl.

²⁶⁰ Prim.: *O glasu in naglasu* ... JS I, 5—21; *Nekoliko o naših dveh dolgih naglasih*, VI 8; *Napake v izreki in naglaševanju naše knjižne slovenščine*, X 1 sl., zlasti od 4 in 10 c dalje; *Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo*, XIII 5 sl.; *Valjavčev »Prinos k naglasu u novoslovenskom jeziku« in prihodnja slovenska slovnica*, XIV 7 sl.; *Novi slovar*, XIV 11.

²⁶¹ *O glasu in naglasu* ..., JS I, 5 sl. XIII 5 b sl.

²⁶² XIII 6 b—c, op. 4.

²⁶³ V *Nekoliko slovnice* ... je glavni kriterij posamezen tonem, in sicer cirkumfleks na kratkem zlogu (XIII 6 c sl.), akut, nastal po premiku s kračine proti začetku besede (XIII 7 c sl.) in nastal po kontrakciji (XIII 7 d sl.) itd., končno cirkumfleks na dolgem zlogu (XIII 10 d sl.). V tem širšem okviru pa naglase obravnava in razporeja po oblikoslovnih načelih. V *Valjavčevem Prinosu* pa je na prvem mestu oblikoslovna kategorija, npr. sklanjatev, nato pa slede tipi; v I. skl. naslednji: *dobráva, ríba, gúba, gláva* (na glávo) *gospá*.

1. Cfl. na kratkem zlogu: A — zlog je prvotno naglašen; B — naglas je prešel nanj z odpadlega polglasnika; C — naglas na prvotno nezadnjem zlogu:

A	B	C
<i>dnò</i>	<i>čəbàr</i>	<i>bràt</i>
<i>dežjà</i>	<i>bòb</i>	<i>deskàm, deskàh</i>
<i>oslè</i>	<i>cvətěš</i>	<i>ràd</i>
<i>deskà</i>	<i>bòst</i>	<i>nàš</i>
<i>mrtvà</i>	<i>bòlj</i>	<i>sedèt, cedìt, ropotàt</i>
<i>tegà</i>	<i>zabodèn</i>	<i>brìl</i>
<i>cvrì</i>		<i>dàj</i>
<i>cvestì</i>		<i>jàz, nič, pàč</i>
<i>šlà</i>		
<i>goporivà</i>		
<i>(v) častì</i>		
<i>nè</i>		

2. Akut obravnava v štirih skupinah: A — nastal po premiku proti začetku besede na prvotno kratki zlog; B — nastal po kontrakciji; C — nastal po premiku proti začetku besede na dolgi zlog; D — nastal po podaljšanju nezadnjega skrajšanega:

A	B	C	D
<i>čélo</i>	<i>gospá</i>	<i>gréh</i>	<i>bráta</i>
<i>bóba</i>	<i>stát</i>	<i>koláč</i>	<i>žábe</i>
<i>métla</i>	<i>(iz) kóstì</i>	<i>pétek</i>	<i>bláto</i>
<i>(v) kósti</i>	<i>(z) vodó</i>	<i>násad</i>	<i>krádlà</i>
<i>dóbra</i>	<i>(od) tē</i>	<i>na brégu</i>	<i>znáti</i>

V glavnem na teh mestih se obravnavajo tudi izrazite posebnosti; pr. po posameznih sklanjatvah:

o-jevska: Lsg. *listé* — X 9 c; XXX 6 c; Dsg. *bogú* — XXVIII 8 d; *gōrm gōrmà* — XIV 12 b, c, op. 4; na *grōbu* — XIV 12 b; *cvərtjē* — XIV 9 b; *čudež/čudo* — XXVII 5 b.

i-jevska: *kokōš* — XV 1 c; *glōbel -ēli* — XV 1 b.

a-jevska: *izdāja* — XIII 11 d; *dežēla deželē* XIII 11 c, op. 11*

Pridevnik: *blēd blēda -ō -egà* proti *drážega* — XIII 9 c; *krāv -a -o* — XIII 12 b.

Glagol: splošno o njegovem intoniranju — XIII 9 c—d, 10 b—c.

<i>bódlá</i>	(iz) <i>vodě</i>	<i>mlěko</i>	<i>mlěti</i>
<i>njéga</i>	(pet) <i>dní</i>	<i>brána</i>	
<i>nési</i>	<i>zelenjé</i>	<i>běl</i>	
<i>nése</i>		<i>apněn</i>	
<i>něsti</i>		<i>blěda</i>	
<i>kótel</i>		<i>blízu</i>	
<i>pódkov</i>		<i>dólbsti</i>	
<i>vělik</i>		<i>dólbě</i>	
<i>kópat (trepétat,</i>		<i>pojó</i>	
<i>vasóvat)</i>		<i>začěti</i>	
<i>dóbrega</i>		<i>začěla</i>	
<i>pójejo</i>		<i>rdě</i>	
<i>enótnosti</i>		<i>órne</i>	
		<i>otrók</i>	
		<i>kdó</i>	
		<i>bóter</i>	

3. Pri cfl. na dolgem zlogu nasl. skupine: A — na prvotnem mestu ali na naslednjem zlogu po preskoku; B — nastal po kontrakciji ali zaradi naslednjega dolgega zloga; C — nastal zaradi izpuščenega polglasnika; D — še v drugih primerih namesto akuta:

A	B	C	D
<i>bōg</i>	<i>igrájo</i>	<i>rībnica</i>	(pri) <i>brātu</i>
<i>golōb</i>	(z) <i>rībo</i>	<i>lūknja</i>	<i>jelēnov</i>
<i>čeljúst</i>	<i>rībar</i>	<i>hrūška</i>	<i>jelēnih</i>
<i>na vēčer</i>	<i>rībič</i>	<i>lisca</i>	(z) <i>jelēni</i>
<i>blagō</i>	<i>ribim</i>		<i>děla</i> (mn.)
<i>noġō -ĕ -âma -âmi</i>	<i>ribji</i>		<i>krâdel</i>
<i>ovâc</i>			<i>klâla</i>
<i>podōba</i>			<i>nesīva</i>
<i>bléd -ō; -â -ĕ; -í -ĕ -ĕ</i>			<i>s kīto</i>
<i>krvâd</i>			<i>brez kīt</i>
<i>mī, tō</i>			
<i>dvâ</i>			
<i>brât</i>			
<i>gredĕ</i>			
<i>bīl -ō; â -ĕ; -ĕ ĕ -â</i>			
<i>brâl -o; -a -e; -i -e -a</i>			
<i>pustīo</i>			

Podrobneje je obravnaval tudi vpliv predpone (predloga) na cirkumflektirane besede²⁶⁴ ali klitike na kratke.²⁶⁵ O slovenskih tonemih je menil, da je razlika med akutom in cirkumfleksom (podobno kot v stari grščini) utemeljena z izrazitostjo druge oz. prve more naglašene jedra zloga.²⁶⁶ Prehod naglasa z zadnjega kratkega zloga na predzadnjega (vsak je bil kot ena mora) naj bi bil sprožil izgubo tonemskega nasprotja tudi v dvomornih, to je dolgih zlogih po štajerskih in primorskih narečjih in drugod.²⁶⁷ Za vipavščino je registriral kratek refleks za prvotni cfl. na dolgem zlogu²⁶⁸ in podal svojo interpretacijo Miklošičeve navadne in dvojne dolžine.²⁶⁹

Tako imenovano zvalniško intonacijo, tj. cirkumfleks namesto akuta,²⁷⁰ si je prav razlagal kot stavčnofonetični pojav, ki pa ni značilen le za zvalnik, temveč za vse posebej poudarjene besede v stavku. Škrabec je podal primere oblikoslovno-naglasnih variant samostalnikov in pridevnikov in našel veliko zgodovinskih potrditev za cirkumfleks na prvotno upravičenem zlogu, kar pa je nalika pozneje spet zabrisala (npr. daj. *blagû*, mest. *blagê*, or. *blagûm* ipd.). Za tip *veseljê* je ugotovil novi podaljšani akut na prvotno kratkem zadnjem zlogu. Za akut pri vprašalnih zaimkih (*kdô*, *kogá*, *čêsa*, *kdáj*, *kám*, *kakô*, *doklê*) je dopuščal domnevo, da je posledica vprašalnega zatezanja.²⁷¹ V primeri z Valjavcem opozarja na večje število cirkumflektiranih metatoničnih kategorij. Novi cirkumfleks si je razlagal s položajem pred dolгим samoglasnikom oz. pred soglasniškim sklopom, ki mu je izpadel polglasnik.²⁷² Registriral je tip *nît nîti* in *zibel zibêli* ter tip *voskû* in *na vasi*; poudarjal, da je pri deležju tipa *molče* obrazilo cirkumflektirano, pri tipu *zdihovaje* pa akutirano.

V besedotvorju je obravnaval naglas izpeljank kot *dêlec*, *črnomâljski*, pripono *-išče*, *-stvo*, *-en* ipd.²⁷³

²⁶⁴ Predlog ali predpona s prvotnim cfl.: XIII 10 d, 11 b, c, d; III 9 b, op.: XIV 3 b.

²⁶⁵ Kratki naglašeni zlog + klitika: I 3 c.

²⁶⁶ Npr. *O glasu in naglasu*; podrobneje o tem prim. J. Toporišič, *Pojmovanje tonemičnosti slovenskega jezika*, SR 1967, 65—68.

²⁶⁷ XIII 5 c, op. 3. — ²⁶⁸ XIII 6 c, op.

²⁶⁹ VI 8 d.

²⁷⁰ XIV 7 c.

²⁷¹ XIII 10 c, op. 1.

²⁷² Prim. tipe v točki 248.

²⁷³ XIII 11 d — *gorkôta*; XXIII 1 d — *-išče*; XXX 4 b — *črnomâljski*; XIV 11 d — *glavnikar* — *glavničár*; XIV 9 b — *-stvo*; XIII 9 c — *apnén*; XIII 11 c *razstáva* — *rázstava*.

Zavzemal se je za to, da bi bilo tonemsko naglaševanje sprejeto v knjižno normo. V slovar ga je res spravil M. Pleteršnik, v slovnico pa Breznik. — Pri določanju mesta naglasa je bil Škrabec včasih preveč konservativen in se brez potrebe bojeval proti novim analogijam, ki so po vrsti odpravljale raznozložne naglase posameznih oblik sklanjatvenega, spregatvenega ali besedotvornega vzorca (npr. *krompirišče* > *krompirišče* ipd.). — Škrabec je priznaval dva naglasa v nekaterih tipih besed,²⁷⁴ precej pa je tudi pripomb k naglaševanju posameznih oblik (npr. zaimkov).

VII

Zelo veliko se je Škrabec ukvarjal s slov. pravopisom.²⁷⁵ Škrabčevo pravopisno načelo je bilo zgodovinsko fonetično, tj. slovenski pravopis je uravnaval po izreki določene dobe; Slovenci naj bi v knjižnem jeziku pisali tako, kot se je govorilo na Kranjskem v 16. stoletju. V knjižni jezik pozneje sprejete stvari pa naj bi se pisale tako, kot bi se bile govorile, ko bi bile obstajale v slov. jeziku že v 16. stoletju. — To načelo se seveda ni moglo v polnosti uveljaviti v nekaterih splošnih stvareh pri vokalizmu (dolenjski *must*, *mejstu* za v 19. stol. navadno *most*, *mesto*), pač pa ga je Škrabec²⁷⁶ vsiljeval v nekaterih po-

²⁷⁴ JS I, 18—19; Cv. I 5 c — 6 d; XIII 5 c.

²⁷⁵ Splošno znan je po svojih pravopisnih posebnostih, ki so posledica njegovih spoznanj o »legitimni« govorni podobi morfemov in besed (podrobneje gl. točko 276). — Mesta, kjer je o pravopisu največ razpravljal, so naslednja: *Pravopisne opazke*, JS I 60—80 (prvotno Soča, 1878, 8. nov. do 24. dec.). — *O naglasnih in drugih diakritičnih znamenjih v znanstveni pisavi naše slovenščine*, I 9 b sl. — *Popravki in dostavki*, III 2 c sl.; 4 b sl., 10 b sl.: — *Poskušnja pisave z naglasnimi in drugimi diakritičnimi znamenji po nasvetu v poslednjem zvezku lanskega letnika*, IV 1 b sl. — *Gosp. Dr. Č. v C.*, V 2 sl. — *Opazke o angleških imenih v naši slovenščini*, VI 1. — *Zimske mušice*, VII 7 c sl. — *Cusani*, IX 1 c sl.; — *Kaj početi? še enkrat!* XI 6. — *Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo*, XII 1 b — 5 c, zlasti pa 4 b — 7 d. — *Novi slovar*, XIV 11 b. — *Navada železna srajca*, XVII 1. — *Slovenski pravopis*, XVII 6 c sl. — A. Janežičeva Slovenska slovnica, XVIII 8 b sl. — *O pouku slovenskega jezika*, XX 2 b sl. — *O učenju naše knjižne slovenščine v začetnih in višjih učiliščih*, XX 8 b sl. — *Naša fonetika v prozi in poeziji* — XXX 1 sl. — *Junaštvo in zvestoba*, XXXI 1 sl.

²⁷⁶ *Sonce* — I 2 b; III 5 b sl.; *Prešeren* — JS I 81—88; VIII 7 d sl.; *mej* — I 2 c; *cvetjče* — I 7 b sl.; *obedan* — II 5 b sl.; *kdo/gdo* — II 5 b sl.; — *kado* — II 5 b sl.; *keteri* — II 5 b sl.; *kaker* — II 6 c sl.; *ke* — VII 8 sl.; *nikamer* — VIII 9 b sl.

sameznostih (npr. *keteri* za *kateri* ipd.). Zelo primerno pa je bilo Škrabčevo stališče za slovenski knjižni konzonantizem (npr. pisava *delal* za govorno *delaju*), ali *volk* za gov. *voŭk*). Tudi v takih primerih pa bi seveda ne pisali vseh fonetično pogojenih premen glasov v morfemih, temveč bi pisali fonološko razločevalno, tj. oblike z večjo količino obvestila: predlog *od* npr. bi vedno pisali z *d* na koncu, ker je njegova premena s *t* mehanično predvidljiva glede na sledeči nezveneči glas (prim. *odhod*); parne soglasnike na koncu besed bi pisali glede na izgovor pred samoglasnikom ali zvočnikom iste besede (torej *mož*, ker *moža* in *možmi*, pa *koš*, ker *koša*). S tem v zvezi ni bila v nobenem nasprotju niti pisava *otmem*, ker pred zvočnikom v takih, sicer redkih, primerih res govorimo nezveneči nezvočnik. Pač pa naj bi se bilo po Škrabcu raje pisalo *gdaj* in *gdo* namesto običajnega *kdaj* in *kdo*, kakor se piše *zdaj*, ne glede na oblike *kedaj* in *kedo* in *sedaj*. Omenili smo že, da naj bi se po njegovem t. i. zložni *r* pisal z *er*. Razpravljal je tudi o imenih črk.²⁷⁷ O pisavi *-alec -avec* ipd. gl. spredaj pri glasoslovju, prav tako o pripomi *-telj*.

Škrabec sicer ni prodril s svojim predlogom, da bi tudi tuja lastna imena pisali fonetično²⁷⁸ (na podlagi izgovorjave 16. stoletja), pač pa v veliki meri s predlogom, da se fonetično pišejo tujke. Breznik je zakrivil, da pišemo po latinskem pravopisu za *i*-jem naslednji samoglasnik brez glasu *j*, ki bi tudi pisno odpravljaj zev (torej *socialen* namesto *socijalen*, kakor pišemo npr. *misijon*), in da tujk ob sprejemu v slovenski knjižni jezik dostikrat ne pišemo takoj fonetično, temveč šele po daljši karanteni, ki pogosto povzroči izmaličen izgovor tujke.

Škrabec je v pravopisu pravilno postavil 16. stoletje kot mejo, ki je pri ugotavljanju govorne podlage — in ta je osnova za pisanje — ne gre prekoračevati. (Kot znano, je to delal Levstik, ko je slovenščino uravnaval po stari cerkveni slovanščini.) 16. stoletje je Škrabec izbral zato, ker je slovenskih jezikovnih spomenikov z naravnimi jezikovnimi oblikami šele za to dobo dovolj, in si oblik ni treba teoretično (večinoma zelo subjektivno) vzpostavljati; pa tudi zato, ker od glasovja tiste dobe vodi še najlažja pot h glasovom najrazličnejših sodobnih slovenskih narečij. Pač pa bi bil Škrabec lahko priznal poprotestantovsko pravopisno resničnost v tistih primerih, ko je bilo ustrezno tako sistemskosti knjižnega jezika (npr. *kdo*, *kdaj*, *kakor*) kakor tudi novi govorni res-

²⁷⁷ XXI 12 c—d.

²⁷⁸ VI 1 b—d; XII 6 sl.; XXXI 1 c sl.

ničnosti (npr. navadni *l* v primerih kot *skal*, *skalnat*) in celo pisnemu izročilu (npr. pri predponah *u-* in *v-*).²⁷⁹

Na tem mestu je treba opozoriti še na Škrabčev, kot ga je imenoval, znanstveni pravopis slovenskega knjižnega jezika.²⁸⁰ Po tem sistemu bi pisno ločili ne le vse slovenske glasovne in naglasne razločevalne lastnosti (tako tri vrste *e*-jev in *o*-jev, polglasnik, trdonebna *n* in *l*, zvezi *nj*, *lj*, v zvezi z naglasom tudi dolžine in kračine), temveč tudi nekatere položajne variante (npr. reducirane *i*, *u*, *o* in *jat*); *u*, ko se premenjuje s fonemom *l*, pa še *i* in *j*. Predlagal je za vse to različne sisteme znamenj, večinoma pa kombinacije ostrivca, krativca in strešice za označevanje samoglasniške kakovosti, pike, navzgor in navzdol obrnjene vejice (ali podpičja) za oznako tonemov (in kolikosti njihovih nosilcev). Ob soglasnikih so taka znamenja lahko pomenila tudi kaj drugega (vejica zgoraj ob *v* dvoustničnost, *w* za črko *l* njegov dvoustnični izgovor itd.). — Škrabčevih znamenj ni prevzel nihče, pač pa njih transformacije v grafično primernejše rešitve Pleteršnik (Škrabčev *ô ó* je Pleteršnikov *o q*) in za njim drugi (kakovost samoglasnikov se označuje pod črko za določen glas, naglas /s kvantiteto/ z znamenji nad črko, *u* iz trdega *l* se piše z *l*, položajno utemeljene variante samoglasnikov upravičeno ostajajo brez znamenja). Razpravljal je tudi o primernosti latinskih črk za zaznamovanje slovenskih glasov,²⁸¹ o starem zaznamovanju polglasnika in o grafiki starih piscev.

Že spredaj smo omenili Škrabčev sistem stenografije,²⁸² tudi njegov umetni jezik eulalija je seveda imel svoj pravopisni sistem.²⁸³

VIII

V skladnji je Škrabec obravnaval predvsem stavčni poudarek in besedni red. Ob zadevni Breznikovi razpravi²⁸⁴ je Š. pokazal, da besedni red ni odvisen od stavčnega poudarka, saj se npr. v stavku s petimi besedami pri nespremenjenem besednem redu da poudariti katera koli beseda. /Danes bi rekli, da pride na konec stavka tisti njegov del, ki prinaša bistveno novost stavčnega sporočila, in navadno ni poudarjen, temveč samo položajno izpostavljen. Kot vsi drugi deli

²⁷⁹ III 2 c—d; VIII 11 b—d; X 3 d; XXXI 8 c.

²⁸⁰ I 9—12; III 12; IV 1; XI 6 sl. XII 2 c—d; XVII 1.

²⁸¹ VII 4 c—d; XXX 5 b; — I 12 c; IX 1 b—c; XII 1 b—d.

²⁸² XXIV 4 b—d, 6 b—d, 9 b sl.

²⁸³ XXV 8 b sl.; zlasti pa XXVI 1 sl.

²⁸⁴ XXV 10 b—d.

sporočila pa seveda tudi sam lahko dobi poudarek izrazitosti ali vztrajanja (insistence)./ Pravilno je Škrabec ugotavljal različno mero naglašnosti besed v skladenjskih enotah in v izjemnih primerih sploh izgubo naglasa. Obravnaval je breznaglasnice in sestavil listo slovenskih breznaglasnic.²⁸⁵

Pri besednem redu je Škrabec opozarjal na normalno zaporedje naslonk (sestavil je listo tipičnih nizov naslonk) in na njihov pravilni položaj v stavku (načeloma po prvem stavčnem členu, izraženem lahko tudi z odvisnikom, vendar nikoli ne za prilastkom). V veliki meri je Škrabec pojasnil tudi posebne primere besednega reda ali pa jih proglasil za neveljavne. Zavračal je stavo klitik po zgledu na srbohrvaščino (tip »*Kam greš?*« *vprašal je Ivan*). Opozarjal je na primere, ko ima tudi povedek na koncu stavka pravilen položaj (nekateri so ga namreč zaradi Levstikove kritike, da se povedek prerad stavlja na konec stavka, hoteli iz tega položaja sploh odpraviti).²⁸⁶ Zanimiva je končno njegova ugotovitev, da bi bil nepoudarni položaj svojilnega zaimka kot prilastka za odnosnico, ne pred njo.²⁸⁷ Danes čutimo ravno narobe, Škrabčevo mnenje pa si lepo razlagamo z dejstvom, da so se svojilni zaimki (za 3. os.) razvili iz osebnih, ti pa so v prilastkovi vlogi kot samostalniška beseda v rodilniku prvotno res stali za svojo odnosnico (*vznožje gore, oče nje*).

V zvezi s predlogi so zanimive njegove pripombe o podvojitvi predlogov *v* in *z* v narečjih (*v*-ja tudi v knjižnem jeziku, prim. izgovor *uvanj* iz *vvanj*)²⁸⁸ in seznam dvojnih predlogov tipa *ruta za na glavo*. Dvojne predloge je dopuščal, če je prvi *do, iz, z* in *za*. Vezavo je pri *z, iz* in *do* uravnaval po prvem predlogu, pri *za* pa po njegovi drugi sestavini (npr. *do pod hriba* proti *za k maši*). Ni pa dopuščal prirednih povezav predlogov (tip *na in v gorah*), in sicer ne glede na enako ali različno vezavno moč prvega in drugega predloga (za drugo prim. *na in pod zemljo*).²⁸⁹ Zanimiva je Škrabčeva razlaga predlogov *ob* in *na* v zvezah, ki izražajo čas: *o božiču, na božič* = *okrog božiča, na božični dan*.²⁹⁰ Opozorili smo že, da je Škrabec dopuščal in ga imel za slovenskega nedoločni člen (*en mlad človek*).²⁹¹ Na pol vikanje (*ste bil*) je imel za italijanizem.²⁹² Branil je slovenskost trpnika tipa *da bomo predni storjeni*.²⁹³ V odvisnih da-stavkih je upravičeno zavračal sedanjik dovršnih glagolov za izražanje dejanja, ki šele ima nastopiti ali

²⁸⁵ XIV 3 b sl.; 4 b sl, 6 c; XXVIII 6 c.

²⁸⁶ XIV 3—6. — ²⁸⁷ III 2 b. — ²⁸⁸ VI 10 d. — ²⁸⁹ XIV 3 b. — ²⁹⁰ XXII 7 b—c.

²⁹¹ XXVI 9 c. — ²⁹² IX 12 d. — ²⁹³ XXII 7 c.

pa je zaželeno (tip *moraš mu tako povedati, da želi še več slišati /namesto da bo želel.../; priporočite mu, da dela prav /pravilno da naj dela.../*).²⁹⁴ V upravičenih primerih je branil tožilniški predmet ob zanikanem povedku.²⁹⁵

IX

Med dela, ki gredo v stilistiko v širšem smislu, spada Škrabčevo razpravljanje o zvrsteh jezika, in sicer pogovornega in pretirano knjižnega ter parlamentarnega:²⁹⁶ »Prava knjižna izreka naše slovenščine /je/ prav ta, ki se sliši v neprisiljenem govorjenju izobrazjenih Slovencev v zasebnem občevarju.«²⁹⁷ — V stilistiko besede gre Škrabčevo razpravljanje o tujkah. Bil je zoper nepotrebne tujke, branil pa navidezne, kot npr. *brati*.²⁹⁸ Opozarjal je tudi na homonime.²⁹⁹

Škrabec je razpravljal tudi o slovenski metriki;³⁰⁰ v tem okviru tudi o rimah.³⁰¹ Vprašanje lepote mu je bil zev, ki ga v slovenščini ni trpel.³⁰² Muzikaličen mu je bil tisti jezik, ki ima več samoglasnikov in dvoglasnikov kakor soglasnikov.³⁰³ Obvladanje stilističnih norm je Škrabec dokazoval v svoji lastni pisani besedi (posebno dobro je obvladal tudi ironijo in sarkazem): realistični stilistični nazori pa so osnova za njegovo zavračanje vsega neorganskega v našem jeziku 19. stoletja bodisi v izgovoru, oblikah, besedah, skladnji, deloma tudi v pisavi.³⁰⁴

X

Omenimo še njegovo razpravljanje o Brižinskih spomenikih,³⁰⁵ o katerih je bilo posebno v zadnjih dveh, treh desetletjih objavljenih več nasprotujočih si mnenj glede tega, ali so slovenski ali ne.

²⁹⁴ XIX 7 b. — ²⁹⁵ XIV 6 b—c.

²⁹⁶ XX 11 b—d; XXII 8 c—d, 12 b sl. Prim. še debate o pravilnem izgovoru črk *v* in *l*.

²⁹⁷ XX 11 c.

²⁹⁸ XVII 3 b—d; marsikaj tega je tudi v raznih kritikah.

²⁹⁹ XVI 5 b; XXI 4 b—c.

³⁰⁰ XXII 1 b — 2 d; XXVII 1 c; XVIII 8 b—d.

³⁰¹ III 8 c; XXVII 3 c—d.

³⁰² XVII 1 c; I 8 b—d.

³⁰³ XX 12 d.

³⁰⁴ Tako že v uvodu k razpravi *O glasu in naglasu...*, potem v mnogih kritikah literarnih in drugih del; prim.: XVII 6 d; XX 11 b—c; XXI 3 d; XXX 1 b sl. O elkanju zlasti: VIII 12 b—d; XVIII 8 b sl. in v razpravah o problemu *bravec* — *bralec*.

³⁰⁵ II 3 d — 4 d; XVI 8 c—d; XVII 2 b; XXVII 12 b—d; XXVIII 1 b sl.; XXX 8 c. Prim. tudi *Nekoliko o svojilnih zaimkih*, II 8 b sl.

Škrabec je v tem oziru zastopal slovensko stališče nasproti Vondraku in Jagiću ter oklevajočemu Oblaku. Njune slavizme je po vrsti ovrgel in opozarjal na njihovo slovensko podlago: *chisti*, *comusdo* (= *kiždo*, *komuždo*) ni staro cerkveno slovansko (Vostokov, Jagić), saj ne gre za refleks *dī*, temveč za *žvdo*, kakor je dokazal že Šafarik; menjavanje pridevniške in zaimenske končnice za roditelj ednine moškega spola *-go* in *-ga* je posledica naravnega razvojnega prehoda od *-go* na *-ga* pod vplivom moških imenskih oblik (opozarjal je na goriško *s tastom* in *tastam*); glagolski variantni končnici *-ši* in *-š* v 2. os. ed. v B. spom. sta mu podobni oblikam nedoločnika, na *-ti* in *-t* pri Trubarju; tudi *ves* iz *vesi* je izgubil svoj *i* šele v slovenščini, ne pa v stari cerkveni slovanščini.

Isto je s skrčenimi in neskrčenimi oblikami svojilnih zaimkov (npr. *mega* nam. *mojega*), ki jih najdemo tudi v drugih slovenskih spomenikih, a so se pozneje spet nadomestili z etimološko jasnejšo osnovo *moj-*. Z razvojem v slovenskem jeziku si je razlagal variantni končnici *-e* in *-y* v tož. množine. Opozarjal je, da se v 2. spomeniku gotovo še ločita *y* in *i*, ker sta se ločila v času, ko je bil ta spomenik zapisan. (Najstarejši je bil Škrabcu spo. II, nato III /lahko bi bila tudi enako stara, pa v različnih krajih zapisana/, najmlajši I). Pri variantah *grechov* in *grech* je opozarjal na še danes brezkončniški tip roditelja množine *zob*. Pri primerih z rotacizmom in brez njega je opozarjal na ribniški varianti *vže/vre*, *eže* je sedanje *tere*, *že* pa spet ohranjen v *nihče*. Slovenskost je videti v dejstvu, da se začetni *e* v ozirnih zaimkih, *eden* in *akože* v B. spom. piše brez začetnega *j*, ker ga je slovenščina ali izgubila ali pa zamenjala s *k* (pač pa se je ohranil pred nosnim *e* /*jetra*/). Tudi aorist in imperfekt sta bila slovenska: hrvaška slovenščina jih je imela še v 17., rezijska v 18. stoletju; ohranjen je aorist v celovškem rokopisu. Posebno odličen dokaz slovenskosti spomenikov mu je dovršni sedanjik za izražanje prave sedanjosti (medtem ko ima stara cerkvena slovanščina tu samo nedovršnike, čeprav morda samo pod vplivom grščine). Prevajalec Brižinskih spomenikov je docela obvladal glagolski vid (prim. *tvoriti* — *stvoriti* /simpleks — kompozitum/, *pasti* /trajni/ — *spasti* /dovršni/ — *spasati* /ponavljalni/); Škrabec je opozarjal, da stara cerkvena slovanščina nima glagola *pasti* v tem pomenu. Opozoril je nadalje, da se v B. spom. glasova *š* in *ž* pišeta s črko *s*, ker se je le-ta v stari nemščini izgovarjala kot *š*, glas *s* pa se je pisal s črko *z*. Slovenskost je videl tudi v kontrakciji *stradaaho* nam. *stradaaho*; slovenizem mu je tudi *dam se dolžan*. Nadalje je opozoril, da se fonem /*v*/ že v Brižinskih spomenikih piše v skladu s slovensko

distribucijo njegovih variant: zobnoustnična varianta se piše z *vu*, *uu*, *uv* ali *vv*, in sicer pred samoglasnikom; na koncu in pred soglasnikom in med soglasnikom ter samoglasnikom pa *v* ali *u*, kar zaznamuje dvo-ustnični *v*. V Brižinskih spomenikih razen v grafiki in morda v kaki besedi Škrabec ne vidi nobenega nemškega ali kakega drugega tuje-jezičnega vpliva, čeprav so prevedeni iz latinščine ali iz nemščine, njihov prepisovalec pa ni bil najboljši glasoslovec. Razpravljal je tudi o Stiškem³⁰⁶ in Beneškem³⁰⁷ rokopisu.

XI

Škrabčeve kritike in polemike se tematično dele na več skupin.

Veliko je recenzij knjig in del z leposlovno in zabavno,³⁰⁸ poljudno nabožno in vzgojno,³⁰⁹ versko, narodno in družbeno nazorsko³¹⁰ ter zgodovinsko in teološko³¹¹ vsebino. Škrabec jih je pisal v bistvu kot jezikoslovec, zato je o leposlovni ali npravstveni vrednosti obravnavanega dela govoril le splošno, obširneje pa se je ustavljal ob njihovih jezikovnih pomanjkljivostih. Tu je zavračal slovansko in germansko in italijansko jezikovno navlako v slovenskem knjižnem jeziku predvsem 19. stoletja in se ni utrudil opozarjati na značilnosti slovenske preproste govorice, zlasti dolenske in sploh kranjske, kot merila za pravilnost v slovenskem knjižnem jeziku. V končni liniji je, posebno ker je njegovo delo pozneje nadaljeval Breznik, večinoma tudi uspel in tako slovenski jezik uveljavil v njegovi naravni, realistični podobi, iz katere edine je mogla zrasti tudi velika umetnost slovenske moderne.

³⁰⁶ XXVIII 5 b; XXXI 7 c.

³⁰⁷ XXIV 1 c—d.

³⁰⁸ V 5 c—d; VI 6 d, 7 b, c; VII 3 c—d, 12 b; VIII 6 c—d; XIV 6 b—d; XVII 6 c; XIV 2 b—d; XXVI 9 b—d; XXVII 1 b—d; 3 b—d; XXVIII 6 b—d; XXXI 1—4, 5 c—d, 6 d, 7 b—d; 2 b; 6 b—c.

³⁰⁹ I 5 b—c, 7 b—c, 9 b; II 6 b; IV 6 b—d; V 10 b—d, 12 d; VI 7 d; VII 3 b—c; 12 b—d; VIII 1 b—d; XV 10 b—c; 12 c—d; XVI 4 d; XVII 3 d; 6 b—c; XVIII 9 b; XIX 6 b; 7 b—d; XX 5 d; XXII 7 b—d; XXIII 8 b; XXIV 2 d, 8 b—d; XXVI 5 d; XXVII 6 b—9 d; XXIX 1 b—d.

³¹⁰ VI 2 b—3 d; 4 b—6 c; VI 9 b—d; 12 b—d; VII 1 b; VIII 2 b—d; 3 b—d; 5 b—c; XX 5 c; 6 c—d; XX 7 b—d; XXII 9 d; XXIII 3 b—5 d; 4 d; 6 b—d; 8 b—c; XXIV 7 b—c.

³¹¹ VI 7 c—d; VII 12 b; XXIII 3 d; 4 d; XXIV 5 b—d.

V silovitih nazorskih spopadih ob Mahničevem nastopu se je pokazal kot človek, ki mu ideološko (npravstveno) stališče ne dovoljuje kompromisov niti z umetnostjo, ki bi utegnila biti npravstveno škodljiva. Kot trezen realist pa je zavračal napačno in pretirano ocenjevanje škodljivosti življenjskih pojavov (prim. Mahnič proti Stritarju in Gregorčiču³¹² ali Škrabčevu razpravljanje v zvezi s protialkoholnim gibanjem³¹³). Kot samosvoj duh je videl korist v stvareh, ki so se tradicionalistom zdele škodljive (npr. bogoslužje v slovenskem jeziku), in se ni podajal apriornemu gledanju na stvari, temveč jih je vse hotel imeti naravno utemeljene.

Posebna skupina Škrabčevih poročil in prikazov obsega jezikoslovna dela.³¹⁴ Tudi tu ne gre za prave kritike, ki bi v prikazu in oceni obsegle celotna obravnavana dela. Večinoma jih je le splošno predstavil, podrobneje pa razpravljajal o stvareh, za katere je menil, da jim ve boljše ali pravo razlago. Te vrste so npr. poročila o velikih slavističnih delih, ki so mu jih pošiljali ruski univerzitetni profesorji. V drugih primerih, (npr. ob koncu Valjavčevih razprav o slovenskem naglasu, ob izidu Pleteršnikovega Slovensko-nemškega slovarja, Levčevega Slovenskega pravopisa, nove izdaje Janežičeve slovnice, pa tudi v debati s Peruškom ali Hostnikom) pa so se njegove pripombe k tem delom razvile v dolge razprave o pojavih, ki so se mu zdeli v teh delih pomanjkljivo prikazani ali napačni (npr. naglasni tipi v slovnici, nepravi naglasi, elkanje, raba sedanjika in prihodnika ...).

Škrabcu je bila največja vrednota resnica. Neresnica, napačna podmena, ali celo potvorba, so ga prizadevale v najgloblje bistvo, in ne utrudno ter ne glede na lastne koristi se je z vso svojo duhovno močjo bojeval proti njim in za resnico, za pravilno pojmovanje stvari, proti potvarjanju in poneumljanju. Zaradi tega se je zamerjal tistim, ki so bili v sporu z resnico, pa so bili premali duhovi, da bi bili svoj osebni poraz v boju s Škrabcem pojmovali kot zmagoslavje resnice, ne pa bojevnika zanjo. — Drugačno razmerje je bilo med Škrabcem in res velikimi duhovi, kot so bili ruski in drugi profesorji, Baudouin de

³¹² VII 6 b—d; VIII 4 b—d, 5 c—d, 6 b—d.

³¹³ XXII 9 d; 10 b—d; 11 b—d; 12 b—c; XXIII 6 b—d; 8 c — 12 d; XXVII 2 b—h.

³¹⁴ XII 7 d, 8 d; XIII 8 c—d; XV 1 d, 3 d; 10 b—c; 11 d; XVI 1 d; XIX 5 b—c, 6 b—d; 6 b—c; XX 3 b; 5 b; 5 b—c; 6 b—c; 7 b—d; XXII 9 b—c; 9 c—d; 12 c—d; XXIV 1 c—d; 3 b—d; XXVI 10 b—c; 10 c — 12 d; XXVIII 2 b — 3 d; 4 b—d; 8 d; XXIX 9 b — 12 d; XXX 9 b — 10 d; 12 b—d; XXXI 6 b—c; vojska/vojna — XXXII 1 b—d, 2 b—c; Evropa — XXXII 6-8 b—d, 9-10 b—d, 11-12 b—d.

Courtenay, Bogorodickij, Ljapunov, Brandt — ali drugi,³¹⁵ npr. Broch, Valjavec, Štrekelj, Jagić, Oblak, Breznik. Te je Škrabec sam spoznaval za ljudi, ki zelo veliko zmorejo, pa prav zaradi tega tudi vedo, da ne vsega, in zato brez odlašanja priznavajo argumente resnice, ki so jih sami prezrli in ki jih manje opozarja recenzent. Rahlo senco na Škrabčevo delo morda meče lastnost, da ni mogel priznati manj idealne sodobne resničnosti, ki jo v knjižnem jeziku, čeprav sprva neupravičeno vpeljano, potrjuje resnično dolgotrajno zgodovinsko obstajanje (npr. pisava *-vec -lec*, predpona *u-/v-*, *kakor*, pisava tujih lastnih imen) in logika sistematizacije (*skal z l* namesto *z u*), in se je trmasto potegoval za boljšo in preprostejšo zgodovinsko resnico.

XII

Škrabec je brez dvoma naš največji jezikoslovec slovenist 19. stol., v 20. stol. pa ga — vendar samo kot sintetizator celotnega dotlejšnjega znanja o slovenskih narečjih in konzonantizmu — prekaša le F. Ramovš. Škrabec je utemeljil naše moderno pravorečje in se vztrajno bojeval za njegovo uveljavitev v javnosti in šoli, realistično je določil sodobno oblikoslovno, sintaktično in slovarsko normo knjižnega jezika in v zvezi s tem zmagal nad zablodami slovenskega praktičnega in »znanstvenega« jezikoslovnega ljubiteljstva 19. stoletja; potrjeval je življenjsko moč slovenskega jezika in entuziastično branil njegovo samostojnost. Ne nazadnje je Škrabec zgled pravega znanstvenika, ki govori le s treznimi argumenti resnice in morda prav zaradi tega ostaja v svoji dobi manj priznan, kot zasluži. Vendar so njegova spoznanja v vsej moči še vedno razodevajo in potrjujejo povsod tam, kjer se resnično pogloblja naše spoznavanje slovenskega jezika.

Bibliografija o Škrabcu

1. *Jakob Rigler*, Tematična bibliografija Škrabčevih jezikoslovnih in kritičnih spisov v Cvetju z vertov svetega Frančiška (rokopis).

m. p. (*Maks Pleteršnik*), Otec Stanislav Škrabec. K petdesetletnici njegovi. LZ 1894, 46—49.

P. S. Z., O. Stanislav Škrabec. (S portretom.) DiS XV/1902, št. 2, 77—82.

B(reznik) A(nton), Sedemdesetletnica p. Stanislava Škrabca. DiS XXVII/1914, št. 1—2, str. 70.

³¹⁵ Gl. pod 314 in še: VII 7 b — Levstik, XV 12 b — Valjavec, XXIX 8 b—d — Štrekelj, XIX 5 b—c, XXVIII 2 c — Jagić, XV 3 b—d, 10 d, XVIII 2 b—d, XXIX 10 b—c, 8 b—c — Oblak.

- Ivan Koštiál*, Ob sedemdesetletnici patra St. Škrabca. Veda 1914, 157—161. (Nepodp.), Zlata maša P. Stanisl. Škrabca. S 45/1917, 177, 5.
- Vincencij Kunstelj*, P. Stanislav Škrabec, zlatomašnik. Cv. 1917, 9, 257—260.
- Dr. A. Breznik*, P. Stanislav Škrabec: Jezikoslovni spisi, I. zvezek, 1. snopič. DS 1917, 70.
- F. Ramovš*, P. Stanislav Škrabec, Jezikoslovni spisi, I. zvezek, 1. snopič. LZ 1917, 501—505.
- Vincencij Kunstelj*, P. Stanislav Škrabec. Cv. 54/1917, 257—260 (prim. še Cv. 57/1920, str. 3 sl.).
- Dr. I. Pregelj*, † P. Stanislav Škrabec. (Listek.) S 1918, 230, 5.
- Dr. A. Breznik*, † O. Stanislav Škrabec. ČJKZ I, 1918, 218—226. (Nepodpis.), Todesfall. LZtg. 1918, 231, 1534.
- (Nepodpis.), † P. Stanislav Škrabec. Goriška straža, I/1918, 4, 3.
- Debeljak A.*, P. St. Škrabec, Jezikoslovni spisi I. Demokracija I/1918, 3/4, 62—63.
- Vincencij Kunstelj*, Spominu na p. Stanislava Škrabca. (S portretom.) Cv XXXV/1918, 11, 282—284.
- A. Breznik*, † O. Stanislav Škrabec. ČZN 15/1919, 153—157.
- P. Vincencij Kunstelj*, O. F. M., P. Stanislav Škrabec. (S portretom.) Carniola, 1919, 221—231.
- Dr. Fr. Ramovš*, Škrabec: Jezikoslovni spisi 1, 3. LZ 1919, 247—250. (Nepodpis.), Za obletnico smrti p. S. Škrabca. Cv. XXXVI/1919, 10—11, str. 146—148; XXXVII 1920, 1, 3—11.
- Fr(an) Ramovš*, † O. Stanislav Škrabec. LZ 59/1919, št. 2, 81—88. (Nepodpis.), Odkritje Škrabčeve spominske plošče. Jugoslavija III/1920, 221, 2.
- (Nepodpis.), Odkritje spomenika p. St. Škrabca (v Hrvači). S. 48/1920, 211, 1—2.
- Vincencij Kunstelj, frančiškan*, P. Stanislav Škrabec. (S portretom.) KMD 1920, 62—66.
- H(utter) J(anez)*, P. St. Škrabec in Mohorjeva družba. KMD 1921, 59—64.
- Anton Skubic*, Odkritje spomenika p. St. Škrabca. KMD 1921, 65—66.
- (*Jakob*) -š-(olar), † o. Škrabec. (S portretom.) Mentor 12/1921—22, 27—29. 27—29.
- F. Ramovš*, P. Stanislav Škrabec: Jezikoslovni spisi, I. zvezek (1.—4. snopič). Slavia II, 1923/24, 115—123. (Nepodpis.), Desetletnica pokojnega Stankota Škrabca. Mali list, 6/1928, 42, 2.
- I. Hribar*, Moji spomini I, Lj. 1928; o Škrabcu na str. 46. (Portret na str. 48.)
- P. Angelik Tominec*, Spominska knjiga za sedemstoletnico prihoda očetov frančiškanov v Ljubljano 1235—1935. Lj. 1935. O Škrabcu str. 37—40. (Nepodpis.), P. Stanislav Škrabec (1844—1918). Radio Ljubljana, 8/1936, št. 3, str. 21.

(*Nepodpis.*), Ob dvajsetletnici smrti p. St. Škrabca. S 66/1958, 229, str. 3.

S. S., Nova, pomembna pisma jezikoslovca o. S. Škrabca. Se neobjavljena pisma, ki izpolnjujejo sliko o našem znanem jezikoslovcu. Slovenski dom 7/1942, 80—83, 86—89 (8 nadaljevanj s samostojnimi naslovi).

Mara Tavčar, Ob 100-letnici rojstva p. Stanislava Škrabca. SN 1944, 1, 3.

(*Nepodpis.*), Stoletnica Stanislava Škrabca. J 24/1944, 4, 3.

t(ine) d(ebeljak). Ob stoletnici o. St. Škrabca. S 72/1944, 4, 3.

(*Nepodpis.*), Pater Stanislav Škrabec. Ob 40-letnici njegove smrti. (S portretom.) Družina 7/1958, 12, 5.

Miha Matè, Slovenščina je eden izmed najlepših jezikov na svetu. (Ob 50-letnici smrti velikega jezikoslovca Stanislava Škrabca.) (S slikami.) Dolenjski razgledi, 1969, 30. I., št. 4.

РЕЗЮМЕ

Статья «Жизнь и языковедческий труд о. Станислава Шкрабца» написана по поводу столетия со дня выхода в свет его эпохального труда «О звуке и ударении нашего языка в произношении и письме», а также и — хотя с двухгодишним опозданием — по поводу 50-летия со дня его смерти. Шкрабец (1844—1918) является отцом того языкознания у словенцев, которое могло бы при непрерывном дальнейшем развитии словенского языкознания у нас уже давно привести к победе принципов структурального обсуждения языковых фактов.

Вслед за описанием жизни и библиографическому очерку его главных трудов идет обсуждение статей Шкрабца по правописанию, ударению, синтаксису, стилистике, критике и полемике. Все главные выводы получают свою оценку при обсуждении, а в конце дана синтетическая характеристика трудов Шкрабца. Статье приложена библиография о его жизни, его трудах, а интегральной частью статьи являются и библиографические указания под чертой, которые должны труд Шкрабца сделать более доступным словенской и иностранной языковедческой общественности.

Шкрабец является несомненно нашим величайшим языковедом-словенистом 19 стол., а в 20 стол. его превосходит — однако лишь в качестве синтетизатора полного знания до своего времени о словенских диалектах и консонантизме — Фран Рамовш. Шкрабец обосновал нашу современную литературную орфоэпию (вместе с ударением) и упорно боролся за ее употребление в общественности и в школах; он реалистически определил тогдашнюю морфологическую, синтаксическую и словарную норму литературного языка и в связи с этим он победил над заблуждениями словенского практического и «научного» любительства 19 стол.; он подтверждал жизненную силу словенского языка и восторженно защищал его самостоятельность. В то же время Шкрабец является образцом настоящего ученого, который говорит лишь при помощи трезвых аргументов и в большой степени именно из-за этого остается в свое время менее признанным, чем он заслуживает. Однако его познания во всей силе еще раскрываются и подтверждаются повсюду, где в действительности углубляется наше познание словенского языка.